

فانارانه اصفیده زکری اتی مأمودیتله اسکوب و پرشتنه به کیدوب عودقا بده محمد قانا

مشوقه الفان تقریر ایله دیکر تقریر و مشقه نظر و دوق ندی معلوم هم یونم الحاضر
عده مردن برکون نفوسه دو کوسه ری اولدیفندک اشته بویله و قدی فرصت

H. Şükrü Ilıcak

Μια διερεύνηση της πολιτικής των Αλβανών κατά τον ελληνικό Αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821-1825)

قولری اسکوب نا
ای انج بولم بیفتی

ذوع فیه اوله ده نافر... اسکوب قراسنده درق بیلک قدر کس جمع و سیدو قصه
رینه کوقوش اولدیفنده نافر مومی ایله اسکوب قراسنده درق بیلک قدر کس جمع و سیدو قصه
تکدر با صوب ضبط ایتمش اولدیفنی و ذکر افغانه قضانک قراسنی دخی المعایجوه طرفیه می
یکمه بودجهله محاربه لی التی بیدی کونه وارد بیفتی

ذکر افغانه فضایه اوج ساعت مسافه ده اولو قالقاندنن محاربه اوزون اولدیفنده فاناد مرقو
رشته یه غربت و فشار باشانک کذلک مأمودیتی انجلی صاوی حال اولدیفنی اعتریفه باشای
کوبناظری ال انوب بکا اطاعت ایتمبولر بوجهنده دولت علیه به دخی خلوف جیقه جفم دیو بکا ابد
دو کس تراکنه جهد و باحی حال حرکت ایلیم دیدیکنی وزیر اواره سنه اولو قضا و قناده بشی اور
غوشی استه مشای به ده و برمد کلرنه بالضرور دکاکیر و جفتلک و کمنه متعلقه شایخی صاعه
ش اولوب اشوعبد شریفک اچیحی کونی قالفه جفتی و اسکوبناظرنده فوقه وه راستی اور
ایودانیه اوزرنده کین جکنی پاشای مومی ایله افاده ایلدیکنه و سائر اولوالدین اولوه اورنور
قالقنه بافد قارینی و نافر مومی ایله دخی بوغوخاندن منزه شاد ایلک مدخلی

نابینتی
اوله طرفده احاله ایتمه
منی بودفدک دخی
نابینتی
اصار و طرفه جدا
فانارانه

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη

KENTRO EPEYNAS
για τις ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

RESEARCH
CENTRE for the
HUMANITIES

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη

Μια διερεύνηση της πολιτικής των Αλβανών κατά τον ελληνικό Αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821-1825)

H. Şükrü İıcak

© Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΚΕΑΕ 2021

ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΣΥΝΕΚΔΟΤΗΣ

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης

(<https://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/rch>)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Πελαγία Μαρκέτου

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ

✂ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εύη Καλογεροπούλου

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Γιώργος Ρεγκούκος

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αθηνά Μποζίκα

Επιστημονική Επιτροπή

Άντα Διάλλα Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νεότερης και Μοντέρνας Ευρωπαϊκής Ιστορίας,
Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Μάρω Γερμανού Καθηγήτρια Αγγλικής Λογοτεχνίας,
Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ελένη Γούστη-Σταμπόγλη Ιστορικός, Εκδότρια

Καλλιρρόη Λινάρδου Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης του Βυζαντίου
και του Δυτικού Μεσαίωνα, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης,

Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Μυρτώ Μαλούτα Επίκουρη Καθηγήτρια Ελληνικής Παπυρολογίας, Τμήμα Αρχειονομίας,
Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ISBN 978-618-85268-5-3

www.rchumanities.gr

Οι εκδόσεις της σειράς Ψηφιακή Βιβλιοθήκη 1821 αποτελούν μέρος του ερευνητικού προγράμματος Ψηφιακό Αρχείο 1821, που εκπονήθηκε από το 2016 έως το 2021.

1821.digitalarchive.gr

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	4
Εισαγωγή	5
Η δεκαετία πριν από την Ελληνική Επανάσταση: αποαγιοποίηση	6
Αποαγιοποίηση την παραμονή της Ελληνικής Επανάστασης: η εξέγερση του Αλή πασά	10
Ο οθωμανικός στρατός και η στρατολόγηση μισθοφόρων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης	11
Οθωμανικές αντιλήψεις για τον αλβανικό στρατό κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης	17
Η Τοσκική Λίγκα και η Ελληνική Επανάσταση	19
Η αντενέργεια των Γκέγκηδων	25
Επίλογος	28
Σημειώσεις	29

Συντομογραφίες

- BOA** Βαζβakanlık Osmanlı Arşivi
(Οθωμανικά Κρατικά Αρχεία, Κωνσταντινούπολη)
- CO** Colonial Office (Βρετανικό Γραφείο Αποικιών)
- HAEE** Ε. Πρεβελάκης και Κ. Μερτικοπούλου, *Η Ήπειρος, ο Αλή πασάς και η Ελληνική Επανάσταση: Προξενικές εκθέσεις του William Meyer από την Πρέβεζα* (Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1996)
- FO** Foreign Office (Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών)
- HAT** Hatt-ı Hümayun (Αυτοκρατορικά διατάγματα)
- TNA** The National Archives (Βρετανικά Εθνικά Αρχεία, Λονδίνο)

Εισαγωγή

Ένα θέμα που εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα στα έγγραφα του οθωμανικού κράτους κατά τη διάρκεια του ελληνικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας είναι οι αποτυχημένες προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να κινητοποιήσει τους Αλβανούς πολέμαρχους/προύχοντες για να πολεμήσουν στις μάχες της ενάντια στους Έλληνες επαναστάτες.¹ Η πληθώρα των εγγράφων οφείλεται στο γεγονός ότι το οθωμανικό κράτος δεν είχε στρατό στην πραγματικότητα, αλλά ούτε και πολλά μέσα για να τον συγκεντρώσει κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Θυμίζοντας έντονα τις συνθήκες που διέπουν τη διάλυση αρκετών αρχαίων αυτοκρατοριών, η Υψηλή Πύλη ήταν υποχρεωμένη να καταφύγει στην «αγορά βίας»,² της οποίας οι σημαντικότεροι προμηθευτές ήταν οι μουσουλμάνοι αλβανοί πολέμαρχοι. Μέχρι την άφιξη των αιγυπτιακών δυνάμεων το 1825, με την οποία συνδέεται το τελικό χρονολογικό όριο αυτής εδώ της μελέτης, το οθωμανικό κράτος βρέθηκε κυριολεκτικά στο έλεός τους προκειμένου να καταστείλει την ελληνική εξέγερση.

Οι περισσότεροι ερευνητές της περιόδου τείνουν να υποτιμούν τον ρόλο του αλβανικού στοιχείου και έτσι αποτελεί άγνωστη πτυχή στην ιστοριογραφία του ελληνικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας.³ Αυτό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι Αλβανοί αντιμετωπίζονται ως Τούρκοι –ονομάζονται *Τουρκαλβανοί* ή παραβλέπεται εντελώς η αλβανική τους ταυτότητα– ενώ ταυτόχρονα οι χριστιανοί Αλβανοί χαρακτηρίζονται ως Έλληνες, με αποτέλεσμα τα γεγονότα να παρουσιάζονται απλουστευτικά, ως ανταγωνισμός που αφορά φαινομενικά μόνο δύο αντίπαλες πλευρές. Ωστόσο, η πραγματική εικόνα είναι πολύ πιο περίπλοκη. Στο πεδίο της μάχης, ο πόλεμος για την ελληνική ανεξαρτησία ήταν ένας αγώνας εξουσίας ανάμεσα σε ένα πλήθος παικτών με αδιάκοπη αναδιάταξη των συμφερόντων και αναδιανομή της εξουσίας.

Οι αιτίες για τις οποίες οι οθωμανικές ένοπλες δυνάμεις αντιμετώπισαν τόσο αντίξοες συνθήκες και οι Αλβανοί έπαιξαν τόσο σημαντικό ρόλο στον πόλεμο για την ελληνική ανεξαρτησία έχουν τις ρίζες τους στην προηγούμενη δεκαετία, η οποία αποτελεί μια από τις λιγότερο μελετημένες περιόδους της οθωμανικής ιστορίας.

Η δεκαετία πριν από την Ελληνική Επανάσταση: αποαγιανοποίηση

Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου τον Μάιο του 1812 και τα αναθεωρημένα, μη επιθετικά αυτοκρατορικά σχέδια της Ρωσίας για τη μεταναπολεόντεια παγκόσμια τάξη δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες που επέτρεψαν να εμφανιστεί στην Υψηλή Πύλη μια φατρία η οποία επιχείρησε να αντιμετωπίσει τα εσωτερικά προβλήματα και να εξουδετερώσει τους επαρχιακούς προύχοντες (*αγιάνηδες*). Χωρίς τη βοήθεια των αγιάνηδων η οθωμανική κεντρική διοίκηση δεν μπορούσε να συγκεντρώσει στρατό ή φόρους, κάτι που ξεκίνησε από την περίοδο του ρωσο-οθωμανικού πολέμου του 1768-1774. Φαίνεται ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε μετασχηματιστεί εκ των πραγμάτων σε μια συνομοσπονδία που αποτελούνταν από την οθωμανική κεντρική διοίκηση και από τους επαρχιακούς προύχοντες ήδη από το 1798, όταν η Υψηλή Πύλη απέτυχε να καταπνίξει την ανταρσία του Οσμάν Πασβάνογλου, του αγιάνη του Βιδινίου, παρά την οκτάμηνη πολιορκία και τον στρατό των ογδόντα χιλιάδων στρατιωτών που έστειλε εναντίον του, ενώ τον επόμενο χρόνο αναγκάστηκε να του παραχωρήσει τον τίτλο του πασά.

Μπορούμε επίσης να υποστηρίξουμε ότι το *Sened-i İttifak* του 1808 –η οθωμανική *Magna Carta* κατά τη γνώμη πολλών ιστορικών, που τέθηκε σε ισχύ κατά τη διάρκεια ενός ακόμη πολέμου με τη Ρωσία (το διάστημα 1806-1812)– σχεδιάστηκε με σκοπό να δώσει νομικό υπόβαθρο σε αυτήν τη συνομοσπονδία, υποδεικνύοντας σε κάθε παράγοντα της οθωμανικής πολιτικής ποια θέση όφειλε να έχει.⁴

Ο Ρωσο-τουρκικός Πόλεμος του 1806-1812 ξεκίνησε όταν οι γαλλικές νίκες σε βάρος της Ρωσικής και της Αυστριακής Αυτοκρατορίας αναζωπύρωσαν τις οθωμανικές εκδικητικές βλέψεις. Μέχρι το τέταρτο έτος των μαχών, οι αγιάνηδες πρόσφεραν σημαντικούς πόρους στον πόλεμο. Ωστόσο, οι βαριές ήττες που υπέστησαν οι οθωμανικοί στρατοί έκαναν τους αγιάνηδες όλο και πιο ανεξάρτητους και λιγότερο πρόθυμους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της Υψηλής Πύλης. Αρκετά στοιχεία υποδεικνύουν ότι οι αγιάνηδες πίστευαν πως το οθωμανικό κεντρικό κράτος είχε ελάχιστα περιθώρια να επιβιώσει από τον πόλεμο με τη Ρωσία, καθώς ειδικά μετά το 1808 οι ενέργειές τους συμβάδιζαν με την εκτίμησή τους για την κατάσταση. Δηλαδή, οι αγιάνηδες θεωρούσαν ότι ήταν ελεύθερα δρώντα υποκείμενα σε μια αυτοκρατορία που διαλυόταν, και δεν μπορούσαν ούτε ήθελαν να βασίζονται στην Υψηλή Πύλη ή να της παρέχουν τη στρατιωτική και την οικονομική τους υποστήριξη. Όχι μόνο ήταν λίγοι οι αγιάνηδες που συμμετείχαν, για σύντομο διάστημα, στο καθεστώς *Sened-i İttifak*, αλλά επιπλέον κατά τα έξι χρόνια των σποραδικών πολεμικών επιχειρήσεων ακόμη και λιγότερο σημαντικοί αγιάνηδες

οικοδόμησαν κάστρα και οχυρώσεις, απέκτησαν κανόνια, αγνόησαν τις εντολές της Υψηλής Πύλης να ενταχθούν στον αυτοκρατορικό στρατό, συγκέντρωσαν ιδιωτικούς στρατούς προσελκύοντας τυχοδιωκτικά στοιχεία και προσπάθησαν να επεκτείνουν την επιρροή τους στα γειτονικά εδάφη.

Το γεγονός ότι οι εχθροπραξίες δεν συνεχίστηκαν το 1812 εξαιτίας της εκστρατείας του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στη Ρωσία ήταν ευτύχημα για την Υψηλή Πύλη. Το επόμενο διάστημα, η οθωμανική κεντρική διοίκηση άρχισε να ξαναθέτει όρια στη σχέση της με τους αγιάνηδες, αφήνοντας ελάχιστα περιθώρια διαπραγματεύσεως σε όσους την είχαν απογοητεύσει με την απροθυμία τους να συμμετάσχουν στις πολεμικές προσπάθειες κατά της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Η Υψηλή Πύλη, για να δημιουργήσει ένα αποτελεσματικό αμυντικό σύστημα, προσπάθησε να αποφύγει την εξάρτησή της από τους αγιάνηδες, ενώνοντας τα σύνορά της κάτω από μια κεντρική αρχή και συγκροτώντας έναν νέο επαρχιακό στρατό υπό τη διοίκηση αυτοκρατορικών βεζιρηδών, των οποίων οι στρατιώτες δεν θα λιποτακτούσαν από το πεδίο της μάχης εμπρός στο πειθαρχημένο ρωσικό στράτευμα, που διέθετε ξιφολόγχες και ελαφρύ πυροβολικό.

Συνεπώς, τον Φεβρουάριο του 1813, η Υψηλή Πύλη ανακοίνωσε και ξεκίνησε επίσημα ένα στρατιωτικό και διοικητικό πρόγραμμα για να ανακτήσει τον έλεγχο στις επαρχίες. Για τη διαδικασία αυτή προτείνω τον όρο *αποαγιανοποίηση* (*de-ayanization*), αντί για τον όρο *συγκεντρωτισμός*, καθώς είναι εμφανές τι αποδιάρθρωθηκε και καταστράφηκε (για παράδειγμα, ένας επαρχιακός προύχοντας ή ολόκληρη η οικογένεια και η ακολουθία του), ενώ φαίνεται ότι όσα αντικατέστησαν τις παλιές δομές ποίκιλλαν ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες σε κάθε επαρχία και δεν οδήγησαν απαραίτητα στην κατίσχυση της εξουσίας της κεντρικής διοίκησης. Άλλωστε, υπήρχαν αγιάνηδες που δεν υποτάχθηκαν, ενώ από όσους υποτάχθηκαν ούτε εκτελέστηκαν ούτε εξορίστηκαν όλοι. Η επανασύνδεση της τοπικής εξουσίας στις επαρχίες με το αυτοκρατορικό κέντρο ήταν μια σταδιακή, σύνθετη και μη γραμμική διαδικασία μετάβασης που συνεχίστηκε μέχρι και τον 20ό αιώνα. Έτσι, σε αντίθεση με τις πανηγυρικές περιγραφές των τούρκων κρατιστών ιστορικών, δεν είναι δυνατόν να συνθέσουμε το αφήγημα μιας γραμμικής διαδικασίας συγκεντρωτισμού της επαρχιακής διοίκησης.⁵

Στην Υψηλή Πύλη, επικεφαλής της φατρίας που επιδίωκε την αποαγιανοποίηση ήταν ο Χαλέτ εφέντης, σύμβουλος του Μαχμούτ Β΄, ενώ σύμφωνα με τον καλά ενημερωμένο σύγχρονό τους Μαρκ Φιλίπ Ζαλονί ιθύνων νους ήταν ο Μιχαήλ Σούτσο, ένα νέο μέλος της διακεκριμένης δυναστείας των Φαναριωτών.⁶ Η μαρτυρία του Ζαλονί είναι η μοναδική πληροφορία που συνδέει την αποαγιανοποίηση με τον Σούτσο, αλλά είναι γνωστό στην ελληνική και στην οθωμανική ιστοριογραφία ότι ο Χαλέτ εφέντης είχε στενές σχέσεις μαζί του.

Το σχέδιο της αποαγιοποίησης θα πραγματοποιούνταν μέσω της ανακατανομής των υπενοικιάσεων φόρων και των διάφορων προς εκμίσθωση δημόσιων προσόδων (*μουκατάδων*) από τους επαρχιακούς προύχοντες στους βεζίρηδες της Υψηλής Πύλης. Με αυτά τα έσοδα, οι βεζίρηδες θα κρατούσαν σε τάξη τις ακολουθίες τους, θα στρατολογούσαν στρατιώτες και θα κατευθύνονταν στις υπηρεσιακές τους θέσεις χωρίς καθυστέρηση.⁷ Ο Ζαλονί, σε μία και μοναδική αναφορά του, παρουσιάζει διεξοδικά το όραμα του Χαλέτ εφέντη: τα εδάφη που διοικούνταν ως τότε από τους αγιάνηδες θα μετατρέπονταν σε πενήντα πασαλίκια τριών ιππουρίδων. Οι βεζίρηδες, με τον τεράστιο πλούτο που θα συσσωρεύαν, θα συγκέντρωναν τουλάχιστον πενήντα χιλιάδες άντρες και θα έδιναν τέλος στις καταστροφικές μάχες ανάμεσα στους «κυρίαρχους πρίγκιπες» (δηλαδή τους αγιάνηδες). Τέλος, το πιο σημαντικό, «σε περίπτωση πολέμου, θα συγκέντρωναν έναν στρατό που θα υπερέβαινε τα δύο εκατομμύρια ανθρώπους και θα τον έθεταν στη διάθεση του κράτους ώστε να αποκατασταθεί το δίκαιο στην Ευρώπη και την Ασία».⁸

Τον Φεβρουάριο του 1813, οι αυτοκρατορικοί διοικητές (*βάληδες*) και υποδιοικητές (*μουτασαρίφιδες*) των σαντζακιών ήταν οι μοναδικοί που μπορούσαν να κάνουν προσφορά σε πλειστηριασμούς για τους μουκατάδες στις περιοχές της αρμοδιότητάς τους.⁹ Θεωρητικά, αυτό το επαναστατικό μέτρο δεν έθετε ως όρο τη συνολική ανατροπή των τοπικών δομών εξουσίας. Στην πράξη, όμως, η μεταφορά των εσόδων από τις δημόσιες προσόδους (που αποτελούσαν την κύρια πηγή της οικονομικής και, συνεπώς, της στρατιωτικής και πολιτικής δύναμης των επαρχιακών προυχόντων) στα χέρια των αυτοκρατορικών βεζίρηδων, στις περισσότερες περιπτώσεις μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με τη χρήση βίας. Η ραχοκοκαλιά του στρατιωτικού ανθρώπινου δυναμικού των βεζίρηδων συνήθως αποτελούνταν από αλβανούς μισθοφόρους. Το εγχείρημα αυτό οδήγησε τους βεζίρηδες σε άμεση σύγκρουση με τους αγιάνηδες και τους έδωσε τη δυνατότητα να υποβάλουν τους ντόπιους σε πρόσθετες εκβιαστικές πρακτικές. Αυτή ήταν η δηλωμένη αιτία πολλών εξεγέρσεων που ξέσπασαν την επόμενη περίοδο και των παραπόνων που έφταναν στην Υψηλή Πύλη.

Όσα ακολούθησαν ήταν από κάθε άποψη ένας εμφύλιος πόλεμος μεταξύ της οθωμανικής κεντρικής διοίκησης και πολυάριθμων επαρχιακών προυχόντων, με άνισο εκτόπισμα, διαφορετικές θρησκείες ή εθνότητες και ποικίλα επίπεδα λαϊκής υποστήριξης. Τα επίσημα οθωμανικά έγγραφα και χρονικά μας επιτρέπουν να εντοπίσουμε δεκάδες αστικών και επαρχιακών εξεγέρσεων σε όλη την αυτοκρατορία, από την Υεμένη μέχρι τη Βλαχία και από την Καυκασία μέχρι τη Σερβία, οι οποίες υποκινούνταν από επαρχιακούς προύχοντες και κατέστρεψαν μεγάλα τμήματά της, εξαντλώντας τη δεξαμενή του στρατιωτικού δυναμικού της Υψηλής Πύλης. Οι εκτεταμένες διαμάχες μεταξύ των προυχόντων προστέθηκαν στην

αναρχία που επικρατούσε ακόμα και στις πιο κοντινές επαρχίες της αυτοκρατορικής πρωτεύουσας.

Η συνολική έκταση του εγχειρήματος της αποαγιοποίησης και ο ακριβής αριθμός των θυμάτων απαιτούν πιο εκτεταμένη έρευνα. Κατ' αρχάς, αν κάνουμε μια εκτίμηση με βάση τους 153 εθνοτικά τούρκους αγιάνηδες από τη Μικρά Ασία, που διατάχθηκαν να συμμετάσχουν στον αυτοκρατορικό στρατό κατά τη θερινή εκστρατεία του 1811 στην περιοχή του Νότιου Δούναβη, οι επαρχιακοί προύχοντες από όλες τις θρησκείες και τις εθνότητες σε ολόκληρη την αυτοκρατορία πριν από την έναρξη του εγχειρήματος πιθανότατα πλησίαζαν τους χίλιους.¹⁰ Συνεπώς, είναι ουσιαστικά αδύνατον να παρακολουθήσει κανείς με κάθε λεπτομέρεια τις δοσοληψίες της Υψηλής Πύλης με όλους τους επαρχιακούς προύχοντες. Ωστόσο, είναι σημαντικό να αντιληφθούμε την εντυπωσιακή αντίθεση ανάμεσα στο 1811 και το 1823. Για την πρώτη σχεδιασμένη και κάπως οργανωμένη στρατιωτική αποστολή της Υψηλής Πύλης για την καταστολή της ελληνικής εξέγερσης το 1823, δεν υπήρχε ούτε ένας αγιάνης της Μικράς Ασίας στο στρατόπεδο του οθωμανικού στρατού στη Λάρισα, ενώ μόλις δώδεκα ήταν οι στρατιώτες που στρατολογήθηκαν ανάμεσα στους πενήντα χιλιάδες στρατιώτες των αγιάνηδων στη Ρούμιλη, δηλαδή στο ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνολικά 3.274 στρατιώτες από ανεξάρτητα μισθοφορικά τάγματα αποτελούσαν τους μοναδικούς στρατιώτες από τη Μικρά Ασία, ενώ οι υπόλοιποι ήταν αλβανοί μισθοφόροι.¹¹ Παρόλο που η απουσία των αγιάνηδων της Μικράς Ασίας από τον στρατό δεν σήμαινε ότι είχαν εξολοθρευτεί όλοι τους την προηγούμενη δεκαετία –μάλιστα, εξακολουθούν να εντοπίζονται στα επίσημα έγγραφα– τα στοιχεία είναι πολύ χαρακτηριστικά για τις συνέπειες του εγχειρήματος.

Μέχρι το 1821 η αποαγιοποίηση στη Μικρά Ασία είχε σχεδόν ολοκληρωθεί και διεκόπη στη Ρούμιλη λόγω της έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης.¹² Η εξάλειψη κάποιων από τους πιο ισχυρούς επαρχιακούς προύχοντες και των δικτύων τους είχε σοβαρές επιπτώσεις στη στρατολόγηση. Οι αγιάνηδες ανατράπηκαν γρήγορα, αλλά τα δίκτυα και η οργάνωσή τους δεν αντικαταστάθηκαν με αποτελεσματικές εναλλακτικές λύσεις. Στη συνέχεια, οι βεζίρηδες της Υψηλής Πύλης, που αντικατέστησαν τους αγιάνηδες, αντιμετώπισαν δυσκολίες στο να στρατολογήσουν και να κινητοποιήσουν στρατιώτες, με αποτέλεσμα να υποχρεωθούν να προσλάβουν μισθοφόρους όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση. Οι στρατιωτικές δυνάμεις της Μικράς Ασίας ήταν τόσο εξαντλημένες ώστε, όταν ξέσπασε ο πόλεμος με το Ιράν τον Σεπτέμβριο του 1821, η Υψηλή Πύλη επιδίωξε την αποστολή μισθοφόρων από τη Ρούμιλη για να πολεμήσουν τους Ιρανοί. Ωστόσο, δεν ήταν πια σε θέση να οργανώσει αυτή την εκστρατεία, όπως αποδείχτηκε.¹³

Αποαγιοποίηση την παραμονή της Ελληνικής Επανάστασης: η εξέγερση του Αλή πασά

Το πιο κρίσιμο στάδιο της αποαγιοποίησης ήταν η εξουδετέρωση του θρυλικού μουτασαρίφη των Ιωαννίνων, του Αλή πασά του Τεπελενίου. Με μια εξέλιξη που θύμιζε την εποχή της εγκαθίδρυσης του οθωμανικού κράτους, ο Αλή πασάς, τόσκης Αλβανός ο ίδιος,¹⁴ ουσιαστικά κατέκτησε τη μια μετά την άλλη τις γειτονικές περιοχές των αλβανών προυχόντων και διαμόρφωσε ένα κράτος για τη δυναστεία του.¹⁵ Κέρδισε το Αργυρόκαστρο και το Λιμπόχοβο χάρη στις επιγαμίες της οικογένειάς του με τοπικούς προύχοντες¹⁶ και, εκμεταλλευόμενος την αναστάτωση του Ρωσο-τουρκικού Πολέμου, απέσπασε το Μπεράτι, τον Αυλώνα, το Γαρδίκι και το Πεκίν από τους αγιάνηδες τους. Έτσι, μέχρι το 1812 κατάφερε να γίνει ο άρχοντας ολόκληρης της Τοσκαρίας, δηλαδή της χώρας των τόσκηδων Αλβανών.

Με την κατάκτηση των Τιράνων, της Οχρίδας και του Ελμπασάν από το 1815 ως το 1817, ο Αλή πασάς «εισέβαλε» στην Γκεγκαρία και ενόχλησε πολύ τους γκέγκηδες προύχοντες και την Υψηλή Πύλη. Η πιθανότητα ενός εξαντλητικού πολέμου μεταξύ των Τόσκηδων και των Γκέγκηδων –που είχε αποφευχθεί με μεγάλη δυσκολία το 1812– ήταν πια αδύνατον να αγνοηθεί όταν ο Αλή πασάς έθεσε σε εφαρμογή ένα καινούριο σχέδιο επέκτασης στις περιοχές των Γκέγκηδων το 1818. Οι εκστρατείες του στο Κίτσεβο, το Ματ και τη Δίβρη απειλούσαν ευθέως τον Μουσταφά πασά Μπουσάτι (τουρκ. Buşatlı), που ήταν μουτασαρίφης της Σκόδρας και πατριάρχης της επικρατέστερης δυναστείας των γκέγκηδων Αλβανών. Η μάχη μεταξύ του Μπουσάτι και του Αλή πασά αρχικά ξεκίνησε με τη μορφή του πολέμου δι' αντιπροσώπων στην περιοχή της Δίβρης, με τον πρώτο να χειραγωγεί τον Αμπάς μπέη, αγιάνη της Δίβρης, και τον δεύτερο να κατευθύνει τον Χασάν Μπέη, αγιάνη της Επισκοπής (αλβ. Peshkopi). Ο Μπουσάτι τα έβγαλε πέρα σε αυτή τη σύγκρουση, ώσπου διαφάνηκε στον ορίζοντα το τέλος του, όταν ο Αλή πασάς εξαγόρασε τη συμμαχία των γκέγκηδων μουτασαρίφηδων της Πρίζρεν και των Σκοπίων, του Μαχμούτ πασά και του Μαλίκ πασά αντίστοιχα. Μόνον τότε ο Μπουσάτι, πανικόβλητος, έστειλε αναφορές στην Υψηλή Πύλη και συνένωσε τις περισσότερες τοπικές φυλές (tribes) των Γκέγκηδων σε μια συμμαχία με σκοπό να κατασταλούν οι δυνάμεις του πιο επιφανή Τόσκη στην ιστορία της εποχής τους.¹⁷

Ο ιθύνων νους πίσω από τις προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να ανατρέψει τον Αλή πασά ήταν ο Παλασλιζάντε Ισμαήλ πασάς, τέκνο ενός αλβανού άρχοντα. Σύμφωνα με το σχέδιο, τα σαντζάκια των Ιωαννίνων, του Αυλώνα και του Δελβίνου, όπου κυβερνούσαν ο Αλή πασάς, ο γιος του Σαλήχ και ο εγγονός του Μεχμέτ αντίστοιχα, θα έπρεπε να αφαιρεθούν από αυτούς και έτσι ο Αλή πασάς θα

αναγκαζόταν να οπισθοχωρήσει στο Τεπελένι για να περάσει εκεί το υπόλοιπο της ζωής του.¹⁸ Τα προβλήματα ξεκίνησαν όταν ο Αλή πασάς αρνήθηκε να υποκύψει σε αυτή τη διαταγή.

Μετά από ενάμιση χρόνο σκληρών συγκρούσεων και σχεδόν έναν χρόνο μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, η Υψηλή Πύλη πέτυχε την εξόντωση του Αλή πασά. Τα πασαλίκια των Ιωαννίνων, του Αυλώνα και του Δελβίνου, ουσιαστικά ένα μεγάλο μέρος της Τοσκαρίας, ενώθηκαν υπό τη διοίκηση του Ομέρ Βρυώνη, του θησαυροφύλακα του Αλή πασά, ο οποίος αυτομόλησε εγκαίρως στο στρατόπεδο της Υψηλής Πύλης πριν έρθει το τέλος του κυρίου του.¹⁹ Ο Ομέρ Βρυώνης είχε γνωρίσει στην Αίγυπτο τον Χουρσίτ πασά, τον επικεφαλής της εκστρατείας εναντίον του Αλή πασά, κατά τη διάρκεια της δεκαεξαετούς θητείας του στο πλευρό του Μεχμέτ Αλή πασά και το γεγονός ότι του απονεμήθηκε η διοίκηση των περιοχών των Τόσκηδων ήταν αποτέλεσμα της ειδικής σύστασης του Χουρσίτ πασά. Ο Χουρσίτ πασάς ισχυρίστηκε ότι κανένας τούρκος βεζίρης δεν θα μπορούσε να διοικήσει επιτυχώς το σαντζάκι των Ιωαννίνων και ότι θα έπρεπε να δοθεί σε κάποιον Αλβανό, έτσι ώστε να αποτραπούν οι συνομωσίες των διοικητών του Αλή πασά. Επίσης, ισχυρίστηκε ότι κανείς δεν ήταν καλύτερος για αυτήν τη δουλειά από τον Ομέρ Βρυώνη, που είχε κερδίσει ιδιαίτερο σεβασμό ανάμεσα στους ανθρώπους «του είδους του», δηλαδή τους ίδιους τους Αλβανούς.²⁰

Οι Γκέγκηδες ανέκτησαν δύο ιστορικές επικράτειές τους, το Ελμπασάν και την Οχρίδα, όταν δύο δικοί τους προύχοντες, ο Ζοκαζάντε Μαχμούτ μπέης και ο Δεμπρελή Αμπάς μπέης, οι οποίοι αρχικά συμπορεύτηκαν με τον Αλή πασά κατά την εξέγερσή του,²¹ επιβραβεύτηκαν με αυτά τα σαντζάκια επειδή είχαν εγκαταλείψει το πολιορκημένο κάστρο του Αλή πασά.²² Έτσι, οι αλβανικές περιοχές κατανεμήθηκαν ξανά, με βάση τα παραδοσιακά συνεκτικά εθνοπολιτισμικά σύνορα, ανάμεσα στις τοπικές φυλές των Γκέγκηδων και των Τόσκηδων. Σε όλη την Ελληνική Επανάσταση ο Μουσταφά πασάς Μπουσάτι έλεγχε τις περιφέρειες στα βόρεια του Μπερατίου, όπου η Υψηλή Πύλη ασκούσε μόνον κατ' όνομα την εξουσία της.

Ο οθωμανικός στρατός και η στρατολόγηση μισθοφόρων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης

Παρά τις θεωρητικά μελετημένες προσπάθειες της Υψηλής Πύλης, ο οθωμανικός στρατός αποδείχτηκε απελπιστικά κατώτερος των περιστάσεων στο πεδίο της μάχης και όλες οι προσπάθειες να κατασταλεί η Ελληνική Επανάσταση στάθηκαν ατελέσφορες. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, οι πόροι της Υψηλής Πύλης σε αν-

θρώπινο δυναμικό ήταν εξαιρετικά περιορισμένοι. Επιπλέον, κατά τη διάρκειά της, το οθωμανικό κράτος συμμετείχε σε έναν πρωτόγνωρο και εξαιρετικά απαιτητικό πόλεμο: το γεγονός ότι η Υψηλή Πύλη αντιμετώπιζε πια μια εθνική εξέγερση την ανάγκαζε να στέλνει και να διατηρεί στρατεύματα σε πολλές περιοχές και για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμα και εκεί όπου οι ελληνικές κοινότητες δεν συμμετείχαν στην εξέγερση. Στις περισσότερες από αυτές τις περιοχές οι μουσουλμάνοι ήταν ανύπαρκτοι ή αποτελούσαν μειονότητα, γεγονός που καθιστούσε αδύνατη τη στρατολόγηση αντρών σε τοπικό επίπεδο και εξαιρετικά δαπανηρή την κινητοποίηση των στρατευμάτων.

Η αποτελεσματικότητα των γενιτσάρων και των στρατολογημένων αγροτών, των *νεφίρι αμ* (*nefir-i am*), ουσιαστικά των δύο δυνάμεων που κατάφερε να κινητοποιήσει αρχικά η Υψηλή Πύλη, δοκιμάστηκε κατά την εξέγερση του Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία και γρήγορα αποδείχτηκε ακατάλληλη για τις επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο. Είχε περάσει ήδη ένας αιώνας από τότε που τα γενιτσαρικά τάγματα δεν αποτελούσαν πια τον τακτικό στρατό του οθωμανικού κράτους, και οι προσδοκίες της Υψηλής Πύλης είχαν εξανεμιστεί τόσο ώστε το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο σκεφτόταν ότι η στρατολόγηση γενιτσάρων για την καταστολή της εξέγερσης του Υψηλάντη θα αποτελούσε ύστατη λύση. Σε αυτήν αναγκάστηκε να καταφύγει αφότου συνειδητοποίησε ότι ο Εμπομπεκίρ πασάς, διοικητής της Ανατολίας, θα χρειαζόταν πάνω από είκοσι μέρες για να στρατολογήσει στρατιώτες και να φτάσει ως τη Μολδοβλαχία. Παρότι οι γενίτσαροι αποτελούσαν το μοναδικό ανθρώπινο δυναμικό στην άμεση διάθεση της Υψηλής Πύλης, για τη στρατολόγησή τους χρειαζόταν διαπραγμάτευση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μετά από εκτενείς διαπραγματεύσεις για τον μισθό τους, οι γενίτσαροι συμφώνησαν να αποστείλουν πέντε συντάγματα. Μέχρι τον Σεπτέμβρη του 1821, όμως, πολλοί από αυτούς εγκατέλειψαν τα στρατεύματά τους και επέστρεψαν στην Κωνσταντινούπολη προκαλώντας χάος στη Μολδοβλαχία και στις πόλεις στα νότια του Δούναβη.²³

Από την άλλη πλευρά, οι *νεφίρι αμ* στρατιώτες στρατολογούνταν από τον γενικό πληθυσμό των περιοχών γύρω από τα πεδία της μάχης όποτε υπήρχε ανάγκη. Τα εφόδια τους παρέχονταν από τις ίδιες τις κοινότητες ή από τους ανθρώπους στις περιοχές όπου διορίζονταν, συνήθως σε βάρος των τοπικών οικονομιών. Ήταν μια λύση φθηνότερη για το κράτος σε περιόδους οικονομικών δυσκολιών. Ωστόσο, οι *νεφίρι αμ* στρατιώτες ήταν ουσιαστικά αναποτελεσματικοί στη μάχη. Το πιο σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή τους στις εκστρατείες ήταν η απόκτηση λαφύρων, και όταν αυτό αποτύγχανε ή όταν αντιμετώπιζαν δυσκολίες, συχνά εγκατέλειπαν τα στρατεύματά τους παρ' όλα τα αντίμετρα. Τον Σεπτέμβρη του 1821, όταν κόπησαν οι αναταραχές στη Μολδοβλαχία, οι λιποτάκτες *νεφίρι αμ* συνέρρευσαν σε όλη τη Ρούμιλη προκαλώντας πολλά προβλήματα.

Το γεγονός ότι στα οθωμανικά έγγραφα μετά τα μέσα του 1822 δεν υπάρχουν καθόλου αναφορές στους *νεφίρι αμ* δείχνει ότι η Υψηλή Πύλη εγκατέλειψε νωρίς τη στρατολόγηση απλών μουσουλμάνων για την προάσπιση «της θρησκείας και του κράτους». Οι οθωμανοί αξιωματούχοι που έγραφαν από τις εξεγερμένες επαρχίες προτιμούσαν τους μισθοφόρους από εκείνους που θα αποτελούσαν τον βασικό στρατό του οθωμανικού κράτος κατά τα επόμενα χρόνια. Σύμφωνα με τους αξιωματούχους, οι μισθοφόροι ελέγχονταν πιο εύκολα από τους *νεφίρι αμ*, επειδή πειθαρχούσαν σε μια συγκεκριμένη διοικητική ιεραρχία. Οι υπουργοί της Υψηλής Πύλης συμφώνησαν επίσης ότι «η απασχόληση μισθοφόρων ήταν πάντα και παντού αποτελεσματική». Ωστόσο, αρχικά φάνηκαν απρόθυμοι να καταφύγουν σε αυτή τη λύση εξαιτίας της σημαντικής οικονομικής επιβάρυνσης του κράτους.²⁴ Την άνοιξη του 1822, όμως, συνειδητοποίησαν ότι δεν υπήρχε άλλη επιλογή. Στις υπάρχουσες συνθήκες, ήταν πιο εφικτό να αναθέσουν τον πόλεμο στους πολέμαρχους, οι οποίοι θα λειτουργούσαν κάτω από τις εντολές των βεζίρηδων της Υψηλής Πύλης. «Αυτό θα κόστιζε κάποια χρήματα, αλλά με βάση τη σημασία του ζητήματος και την κρισιμότητα της κατάστασης, θεωρήθηκε ωφέλιμο να ξοδευτούν χρήματα για να ξεκαθαρίσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα το ζήτημα του Μοριά, αντί να ανατεθεί η κατάσταση στα χέρια των *νεφίρι αμ* στρατιωτών».²⁵

Ένα ακόμη εμπόδιο στις προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να αντιπαρατάξει στρατό στις εξεγερμένες περιοχές ήταν οι αυξημένες ανησυχίες για έναν πιθανό πόλεμο με τη Ρωσία. Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, οι οθωμανοί αξιωματούχοι θεωρούσαν ότι η Ρωσία μπορούσε να γίνει πιο επίφοβος εχθρός από τους έλληνες επαναστάτες και περίμεναν έναν ενδεχόμενο πόλεμο με αυτήν, όπως συνέβη τελικά το 1828. Συνεπώς, ήταν αδύνατον να αποσταλούν στον Μοριά οι τούρκοι στρατιώτες πολλών αγιάνηδων της Ρούμιλης και παρέμεναν σε επαγρύπνηση στα ρωσικά σύνορα.²⁶

Ένα ακόμη θέμα, το οποίο έχει παραμεληθεί εντελώς στην ιστοριογραφία του ελληνικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας είναι ο οθωμανο-ιρανικός πόλεμος που ξέσπασε από τον Σεπτέμβριο του 1821 μέχρι τον Ιούλιο του 1823. Οι συγκρούσεις δι' αντιπροσώπων μεταξύ των οθωμανών Κούρδων και των ιρανών Κούρδων πυροδότησαν έναν ολοσχερή οθωμανο-ιρανικό πόλεμο τον έβδομο μήνα της Ελληνικής Επανάστασης. Παρά τις συνεχείς εκκλήσεις της Υψηλής Πύλης προς το ιρανικό παλάτι για να διακοπούν οι εχθροπραξίες «σε μια περίοδο που το οθωμανικό κράτος πολεμούσε τους άπιστους [δηλ. τους Έλληνες] και που οι μουσουλμάνοι θα έπρεπε να συνασπιστούν»,²⁷ οι ιρανικές δυνάμεις κατέλαβαν σημαντικές πόλεις όπως το Μπιτλίζ, το Ελέσκιρτ, το Μους, το Έρτσις και το Μπαγιεζίτ, αναγκάζοντας την Υψηλή Πύλη να παρατάξει τα στρατεύματα της Μικράς Ασίας στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας. Η μάχη του οθωμανικού στρατού των πενήντα

χιλιάδων στρατιωτών με τον ιρανικό στρατό των τριάντα χιλιάδων στρατιωτών οδήγησε στην ήττα των πρώτων. Ωστόσο, μια επιδημία χολέρας θέρισε τον ιρανικό στρατό και εμπόδισε τη συνέχιση της διαμάχης, αναγκάζοντας τις δύο πλευρές να υπογράψουν συνθήκη ειρήνης.²⁸

Στην αρχή, η Υψηλή Πύλη προσπάθησε να καταπνίξει την επανάσταση στον Μοριά και στη Ρούμιλη με την κινητοποίηση πάρα πολλών πόρων: σε αυτούς συμπεριλαμβάνονταν τα αλβανικά, κατά κύριο λόγο, στρατεύματα που στρατολογήθηκαν από τον Χουρσίτ Αχμέτ πασά, στον οποίο είχε ανατεθεί η καταστολή της εξέγερσης του Αλή πασά την ίδια περίοδο, τα στρατεύματα των βεζίρηδων που ήταν κάτω από τον άμεσο έλεγχο της Υψηλής Πύλης και στρατολογημένοι αλβανοί μισθοφόροι· επιπλέον, περιλαμβάνονταν οι εξαγριωμένοι ισχυροί άντρες της αυλής του Αλή πασά, που προσπαθούσαν να βρουν μια νέα θέση στην κατάσταση που διαμορφωνόταν μετά την ήττα του, καθώς και αρκετοί αγιάνηδες της Ρούμιλης, που είχαν επιβιώσει από το εγχείρημα της αποαγίανοποίησης. Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, η Υψηλή Πύλη δεν κατάφερε να συντονίσει αυτούς τους στρατιωτικούς ιθύνοντες, που είχαν διαφορετικό υπόβαθρο και σχέσεις αφοσίωσης με το οθωμανικό κράτος, και έτσι δεν ήταν σε θέση να ασκήσει συγκεντρωτικά τη διοίκηση των πολεμικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, οι αξιωματούχοι που τοποθετήθηκαν για την καταστολή της εξέγερσης βρίσκονταν συχνά σε διαμάχη μεταξύ τους.

Οι περισσότεροι βεζίρηδες²⁹ που στάλθηκαν στις εξεγερμένες περιοχές είχαν στη δικαιοδοσία τους τις αποαγίανοποιημένες περιοχές της Μικράς Ασίας. Παρ' όλα αυτά, επειδή οι αγιάνηδες είχαν αποκοπεί από τους τοπικούς τους συνδέσμους, αποκόμιζαν πια λιγότερα έσοδα και έτσι μειώθηκαν τα άτομα που μπορούσαν να στρατολογούν από τις περιοχές που τους είχαν ανατεθεί. Οι βεζίρηδες έφταναν στη Λάρισα –το βασικό οθωμανικό στρατόπεδο– με εκατό περίπου άντρες στην ακολουθία τους και έπρεπε να στρατολογήσουν μισθοφόρους με δικά τους έξοδα προτού φτάσουν στις θέσεις που τους είχαν ανατεθεί στον Μοριά. Καθώς οι βεζίρηδες έπρεπε να περιοριστούν στο ποσό που έστελναν οι κεχαγιάδες, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι στις περιοχές της αρμοδιότητάς τους, βασίζονταν κυρίως στην Υψηλή Πύλη για χρηματοδότηση. Εκείνη συχνά ανέθετε σε έναν τραπεζίτη, συνήθως Αρμένιο, να δανείζει προκαταβολικά χρήματα στους βεζίρηδες με βάση τα μελλοντικά τους έσοδα. Υπήρχαν φορές που ο σουλτάνος πλήρωνε στους τραπεζίτες το χρέος των βεζίρηδων μετά από μια στρατιωτική νίκη, αλλά σε γενικές γραμμές οι βεζίρηδες είχαν την υποχρέωση να κρατούν σε τάξη τα οικονομικά τους και σε μερικές περιπτώσεις αφέθηκαν στη μοίρα τους όταν το αποτέλεσμα του πολέμου δεν ήταν το επιθυμητό.

Επιπλέον, οι βεζίρηδες δεν ήταν πάντοτε στρατιωτικοί και δεν είχαν απαραίτητα εμπειρία στις πολεμικές επιχειρήσεις. Η περίσταση απαιτούσε τη στρατολόγηση

«νεαρών διοικητών με στρατιωτικές μπότες».³⁰ Και ήταν ανησυχητικό το γεγονός ότι ο σουλτάνος σημείωσε αυτόγραφα στο αυτοκρατορικό του διάταγμα, πάνω από μια αναφορά του Σεγίντ Αλή πασά, ο οποίος είχε σταλεί για να οργανώσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του 1822 στον Μοριά, τα εξής:

*ένας βεζίρης που έχει υπηρετήσει ως μεγάλος βεζίρης και [τώρα διορίζεται] αρμόδιος διοικητής με απόλυτη εξουσία δεν είναι σε θέση να στρατολογήσει στρατιώτες· και όχι μόνο είναι ανήμπορος να αντιληφθεί το κόστος των είκοσι χιλιάδων στρατιωτών που λαμβάνουν σαράντα πιάστρα για μισθό και τον τρόπο με τον οποίο θα καταβληθεί αυτό το ποσό, αλλά δεν ξέρει καν αν υπάρχουν βεζίρηδες στη Ναύπακτο και στην Εύβοια που να μπορούν να διαχειριστούν τρεις με τέσσερις χιλιάδες στρατιώτες. Θεέ μου, δώσε μου υπομονή!*³¹

Όταν έγινε φανερό ότι ο Σεγίντ Αλή πασάς δεν ήταν ικανός να πραγματοποιήσει τις επιχειρήσεις, η καταστολή της ελληνικής εξέγερσης ανατέθηκε στον «άνθρωπο για τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης» της Υψηλής Πύλης, τον Χουρσίτ Αχμέτ πασά.³² Τον Απρίλιο το 1822 του χορηγήθηκε άδεια να προσλάβει τριάντα χιλιάδες Τόσκηδες με τη μεσολάβηση του Ομέρ Βρυώνη και δέκα χιλιάδες Γκέγκηδες από την Οχρίδα και το Ελμπασάν.³³ Οι Γκέγκηδες και οι Τόσκηδες θα στέλλονταν ξεχωριστά μέσω της Ναυπάκτου στον Μοριά και μέσω της Άμφισσας και της Άρτας στην Ακαρνανία.³⁴ Ο Χουρσίτ πασάς συντόνισε τη διαδικασία στρατολόγησης, αλλά πέθανε προτού ξεκινήσει η εκστρατεία του 1823. Στον στρατό που συγκέντρωσε, οι μισθοί των 31.464 μισθοφόρων που δρούσαν στη βάση συμβολαίου (τεζκερέ) κάτω από τις εντολές 125 οπλαρχηγών ανέρχονταν συνολικά σε 3.528.531 πιάστρα και καταβλήθηκαν από την Υψηλή Πύλη. Ο αριθμός των εθνοτικά τούρκων μισθοφόρων από τη Μικρά Ασία ήταν πολύ περιορισμένος. Σε δεκαεννέα τουρκικά μισθοφορικά τάγματα 3.274 στρατιώτες στρατολογήθηκαν ως ελαφρύ ιππικό, ενώ υπήρχαν 600 μισθοφόροι στο μεγαλύτερο και 44 στο μικρότερο τάγμα.³⁵ Η συντριπτική πλειονότητα των μισθοφόρων ήταν τόσκηδες Αλβανοί.

Φαίνεται ότι για ένα διάστημα οι υπουργοί της Υψηλής Πύλης έτρεφαν την ψευδαίσθηση ότι μπορούσαν να στείλουν Αλβανούς στον Μοριά σαν *νεφίρι αμ* επικαλούμενοι τις θρησκευτικές ευαισθησίες τους, αλλά σύντομα οι αναφορές που έφταναν από την περιοχή τούς έπεισαν να επανέλθουν στην πραγματικότητα.³⁶ Όπως σημείωσε ο μεγάλος βεζίρης, «εδώ και πολύ καιρό οι αλβανοί στρατιώτες είχαν συνηθίσει να λαμβάνουν μισθό και ήταν αδύνατο να στρατολογήσει κανείς μεγάλο αριθμό στρατιωτών από την Αλβανία χωρίς την καταβολή μισθών».³⁷ Το γεγονός ότι ήταν «αδέρφια» στη θρησκεία θα μπορούσε να τους πείσει να κάνουν μονάχα μια προσφορά στο κράτος και να υπηρετήσουν με τους μέσους μισθούς, οι οποίοι έφταναν εκείνη την περίοδο στα 30 με 35 πιάστρα.³⁸ Φαίνεται ότι στην εκστρατεία του 1823 οι διαπραγματεύσεις με τους αλβανούς πολέμαρχους δεν

χρειάστηκε να παραταθούν πολύ. Οι αλβανοί μισθοφόροι είχαν περιορισμένες ευκαιρίες και δεν υπήρχε ανταγωνισμός για τις υπηρεσίες τους μεταξύ των οθωμανών βεζίρηδων. Ο μόνος πλειοδότης ήταν η Υψηλή Πύλη, ενώ οι τιμές της έδιναν το παράδειγμα ακόμα και για τους βεζίρηδες που θα πλήρωναν τους μισθοφόρους από τα δικά τους εισοδήματα.

Η Υψηλή Πύλη δεν είχε άλλη επιλογή από το να εμπιστευτεί την καταστολή της ελληνικής εξέγερσης κατά τη θερινή εκστρατεία του 1824 στους αλβανούς πασάδες. Τα στρατεύματα των Γκέγκηδων και των Τόσκηδων στάλθηκαν σε διαφορετικές τοποθεσίες έτσι ώστε να αποφευχθεί η επαφή και η διαμάχη μεταξύ τους. Ο Μουσταφά πασάς Μπουσάτι διατάχθηκε να καταλάβει το Μεσολόγγι και να καταπνίξει την επανάσταση στην περιοχή της Ακαρνανίας. Ο Ομέρ Βρυώνης πήρε εντολή να οδηγήσει οκτώ με δέκα χιλιάδες τόσκηδες Αλβανούς σε μια πορεία προς την Αθήνα,³⁹ αλλά ο Εμπουλεμπούντ Μεχμέτ πασάς, διοικητής της Ρούμιλης, αντιτάχθηκε σε αυτή την απόφαση εξαιτίας της απόλυτης αποτυχίας στο Μεσολόγγι το φθινόπωρο του 1823, που οφειλόταν σε αυτούς τους δύο πολέμαρχους.⁴⁰ Οι τεταμένες σχέσεις του Εμπουλεμπούντ Μεχμέτ πασά με τους Αλβανούς απαιτούσαν μια αλλαγή στη διοίκηση της Ρούμιλης και ο Σινικζάντε Ντερβίς Μουσταφά πασάς της Φιλιππούπολης, που διορίστηκε ομόφωνα στη θέση αυτή τον Μάρτιο του 1824 από το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο, υιοθέτησε μια πιο αποφασιστική στάση κατά των Αλβανών σε σχέση με τους προκατόχους του. Ο Ντερβίς πασάς έγινε ο πιο θερμός υποστηρικτής της αλλαγής στον εθνικό χαρακτήρα της σύνθεσης των οθωμανικών στρατιωτικών δυνάμεων και στην αρχή προχώρησε ανεξάρτητα σε πολιτικές αποφάσεις, χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Υψηλής Πύλης. Πεισμένος ότι οι Αλβανοί θα έδειχναν μειωμένο θρησκευτικό ζήλο, αλλά και αναποτελεσματικότητα στη μάχη, απέλυσε έξι χιλιάδες στρατιώτες από τον στρατό των δέκα χιλιάδων μισθοφόρων του προκατόχου του και τόνισε την ανάγκη να στρατολογηθούν στρατιώτες εθνικά Τούρκοι.⁴¹

Ωστόσο, μέχρι τον Αύγουστο του 1824 ο Ντερβίς πασάς, καθώς δεν μπόρεσε να συγκεντρώσει έναν ικανοποιητικό αριθμό στρατιωτών «διαφορετικού είδους» και με πάνω από το ένα τρίτο των στρατιωτών που είχαν συγκεντρωθεί στη Λάρισα να υποφέρουν από πυρετό, αναγκάστηκε να προσλάβει έξι χιλιάδες Τόσκηδες. Ανέφερε ότι δεν γινόταν να συγκριθεί η θέση του με καμία άλλη από την άποψη των δυσχερειών που αντιμετώπιζε και ότι δεν την κατανοούσαν όσοι τη συνέκριναν με προηγούμενες συνθήκες ή διερευνούσαν την κατάσταση στην Κωνσταντινούπολη ρωτώντας εκείνους που «γνώριζαν» τα τεκταινόμενα. Ομολόγησε ότι ήδη είχε πληροφορηθεί πως οι Τόσκηδες ήταν υποκριτές και παραβίαζαν το θρησκευτικό τους καθήκον παρατείνοντας τον πόλεμο έτσι ώστε να πληρωθούν.⁴²

Οι πολιτικές του Ντερβίς Μουσταφά πασά δυσαρέστησαν σε τέτοιο βαθμό τους Αλβανούς, που η Υψηλή Πύλη αναγκάστηκε να τον αντικαταστήσει με κάποιον πιο διακριτικό, ώστε να αποσοβήσει μια αλβανική εξέγερση. Αν και η Υψηλή Πύλη ήταν ενοχλημένη από την ανεξάρτητη πολιτική τους, δεν είχε άλλη επιλογή από το να κρατήσει τους Αλβανούς υπό έλεγχο μέχρι την άφιξη του στρατού του Ιμπραήμ πασά από την Αίγυπτο. Τον Νοέμβριο του 1824 ο διοικητής του Βιδινίου, Ρεσίντ Μεχμέτ πασάς (Κιουταχής), ο οποίος ήταν γνωστό ότι είχε καλύτερες σχέσεις με τους Αλβανούς, διορίστηκε διοικητής της Ρούμιλης και μπόρεσε να κατευνάσει γρήγορα τη δυσαρέσκεια των Αλβανών.⁴³

Οθωμανικές αντιλήψεις για τον αλβανικό στρατό κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης

Ο αριθμός των οθωμανικών εγγράφων που αναφέρονται υβριστικά στους Αλβανούς είναι τεράστιος. Οι οθωμανοί διοικητές θεωρούσαν ότι η αντίδραση των Αλβανών ήταν το βασικό εμπόδιο για την καταστολή της ελληνικής εξέγερσης. Απογοητευμένοι από τις αντιδράσεις των Αλβανών στην προσπάθειά τους να οργανώσουν ένα ενιαίο μέτωπο μουσουλμάνων ενάντια στους Έλληνες, ο σουλτάνος και οι «τούρκοι» βεζίρηδες τους κατηγορήσαν ότι στερούνται θρησκευτικού ζήλου και πίστης.⁴⁴ Ωστόσο, στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης, η Υψηλή Πύλη δεν ήταν σε θέση να επιβάλει την πειθαρχία στους αλβανούς στρατιώτες και να προκαλέσει μια αλβανική εξέγερση, πράγμα που παρά λίγο να συμβεί το 1824. Παρά τη ρητορική για τη «θρησκεία και το κράτος», η ουσία του ζητήματος βρισκόταν στην κρίση του σουλτάνου για τους αλβανούς πολέμαρχους: «Δεν είχαν κανένα φόβο για το Υψηλό Κράτος».⁴⁵ Συνεπώς, οι Αλβανοί είχαν το ελεύθερο να παρακούσουν, να αποφύγουν τις διαταγές και να οδηγηθούν σε δικές τους συμμαχίες.

Οι αλβανοί μισθοφόροι ήταν ειδικοί στον ανταρτοπόλεμο και είχαν πολύ ιδιότυπα έθιμα μάχης. Ο πόλεμος ήταν ένα επάγγελμα μερικής απασχόλησης για αυτούς, καθώς υπηρετούσαν μόνο για έξι μήνες και στη συνέχεια προτιμούσαν να αποσυρθούν στην πατρίδα τους τον χειμώνα ή μόλις έληγε το συμβόλαιό τους. Ακόμα και οι διοικητές τους επισήμαιναν ότι οι αλβανοί στρατιώτες δεν ήταν καλοί για μακροχρόνιους πολέμους.⁴⁶ Συνεπώς, οι οθωμανοί διοικητές τους θεωρούσαν «καλομαθημένους»⁴⁷ και επαναλάμβαναν συνεχώς μαζί με τους οθωμανούς ιστοριογράφους την άποψη ότι οι αλβανοί στρατιώτες παρακινούνταν μόνον από το χρήμα. Ο ίδιος ο σουλτάνος είχε πειστεί ότι

χωρίς μισθό [οι Αλβανοί] δεν θα μετακινούνταν από εδώ μέχρι εκεί. Ακόμα και αν το έκαναν, δεν πολεμούσαν γιατί θεωρούσαν ότι δεν θα τους είχαν ανάγκη αν τελείωνε η μάχη και έτσι δεν θα κέρδιζαν χρήματα. Συνεπώς, προκαλούσαν στάσεις. Γνωρίζοντας την κατάσταση, οι άπιστοι [οι Έλληνες] επέμειναν και δεν παραδόθηκαν και έμοιαζε απίθανο ότι θα το κάνουν κάποια στιγμή.⁴⁸

Ενώ στην αρχή της Ελληνικής Επανάστασης ο σουλτάνος είχε εκφράσει δυσφορία για την αδιαφορία των Αλβανών, από την πολιορκία του Μεσολογγίου είχε αποδεχτεί ότι «[οι Αλβανοί] ήταν έτσι. Δεν ήξεραν τίποτα άλλο παρά τον μισθό!». ⁴⁹ Για τους τούρκους πασάδες που επίσης ξόδευαν την περιουσία τους για να πληρώσουν τους μισθοφόρους, ήταν προφανές ότι «οι απαίσιοι Αλβανοί είχαν συνηθίσει να αποκτούν εύκολα εισόδημα. Δεν έκαναν οι ίδιοι κάποια χρήσιμη δουλειά, αλλά δεν ήθελαν να γίνεται και από άλλους». ⁵⁰ Στόχος τους ήταν να παρατείνουν τον αγώνα ενάντια στους Έλληνες για να αποκομίσουν κέρδη από τα λάφυρα και να απομυζούν το ταμείο της Υψηλής Πύλης. ⁵¹

Μια άλλη ιδιαιτερότητα των αλβανών στρατιωτών ήταν η έντονη αντίθεσή τους στο να υπηρετήσουν κάτω από τις διαταγές «Τούρκων» πασάδων. Για τους οθωμανούς διοικητές «ήταν αποδεδειγμένο ότι [οι Αλβανοί] δεν θα υπηρετούσαν στην ακολουθία τούρκων πασάδων, και ότι οι [Αλβανοί] πασάδες δεν θα οφελούσαν σε τίποτα». ⁵² Ο Γουίλιαμ Μέγιερ, ο βρετανός πρόξενος στην Πρέβεζα και εξαιρετικά καλά ενημερωμένος, μορφωμένος και διαισθητικός παρατηρητής της αλβανικής πολιτικής, παρατήρησε επίσης ότι «η εθνική υπερηφάνεια των Αλβανών [...] δεν θα μπορούσε ποτέ να αποδεχτεί την ιδέα». ⁵³ Ο ίδιος χαρακτήρισε την κατάσταση ως αποτέλεσμα της «άσβεστης ζήλιας» μεταξύ Τούρκων και Αλβανών και αποδίδει την αποτυχία των στρατιωτικών αποστολών σε αυτό τον παράγοντα. ⁵⁴

Η χρηματοδότηση και η σίτιση αλβανών μισθοφόρων, χωρίς απτό αποτέλεσμα, ήταν ένα απίστευτο φορτίο για τα αυτοκρατορικά ταμεία που αποδείχτηκε μη βιώσιμο για το οθωμανικό κράτος. Ο σουλτάνος περίμενε να θυσιαστούν ως μάρτυρες για την προστασία της θρησκείας, του κράτους και των τούρκων ομόθρησκών τους. Αντίθετα, εκείνοι δούλευαν σε βάρος του κράτους. Ο Μαχμούτ Β΄ έλεγε με παράπονο ότι «αυτός που θα είχε έστω και την ελάχιστη πίστη δεν θα έκανε τερτίπια τώρα. Είναι απαραίτητο να τους δώσουμε ένα μάθημα. Δυστυχώς όμως, δεν είναι η κατάλληλη στιγμή». ⁵⁵ Όλα αυτά προκάλεσαν έντονη δυσαρέσκεια στην πλευρά των οθωμανών διοικητών, οι οποίοι απέδωσαν το πρόβλημα σε ένα εγγενές ελάττωμα του χαρακτήρα των Αλβανών και θεώρησαν «την κακία και την προδοσία [ως] έμφυτη προδιάθεση του αλβανικού γένους». ⁵⁶ Για τους πασάδες στο μέτωπο, η καταστολή της εξέγερσης ενός μη τουρκικού λαού, που θα βασιζόταν στην στρατολόγηση ενός άλλου μη τουρκικού λαού, φαινόταν όλο και

πιο ανέφικτη. Έτσι, ζήτησαν από την Υψηλή Πύλη να αλλάξει την εθνοτική σύνθεση των στρατιωτών και να παρατάξει εθνοτικά τούρκους μισθοφόρους (Türk uşağı, «Τουρκόπουλα»), οι οποίοι σύμφωνα με τις πληροφορίες ήταν πιο επίμονοι από τους Αλβανούς.⁵⁷ Οι *σεκμπάν* από την Μικρά Ασία, οι *εβλάντι φάτιχαν* (evlad-i fatihan, στρατεύματα Γιουρούκων από τη βόρεια Ρούμιλη) και οι στρατιώτες από την περιοχή Κιρτζαλί περιλαμβάνονταν σε αυτές τις εθνοτικά τουρκικές ανεξάρτητες μισθοφορικές ομάδες, αλλά και αυτοί εγκατέλειψαν τα στρατεύματά τους απαιτώντας υψηλότερους μισθούς και δεν υπάκουσαν τις εντολές. Οι *εβλάντι φάτιχαν*, δηλαδή οι «Απόγονοι των Κατακτητών [της Ρούμιλης]», ήταν «στρατιώτες της θερινής περιόδου», όπως οι Αλβανοί, και είχαν τη συνήθεια να αποσύρονται στις πατρίδες τους τον χειμώνα.⁵⁸ Διαλύθηκαν όταν δεν καταβλήθηκαν οι μισθοί τους και οι διοικητές τους κατηγορήθηκαν από την Υψηλή Πύλη για προδοσία.⁵⁹

Το ζήτημα της ιδεολογικής δέσμευσης των στρατιωτών στον σκοπό του κράτους αποδεικνυόταν ιδιαίτερα προβληματικό στις περιπτώσεις που οι στρατιώτες ήταν μισθοφόροι. Ανεξάρτητα από το θρησκευτικό ή το εθνοτικό τους υπόβαθρο, η προτεραιότητα των μισθοφόρων ήταν το οικονομικό κέρδος. Μπορεί να μάχονταν για το κράτος, αλλά δεν του ανήκαν. Ο μισθός δεν αρκούσε ποτέ ως κίνητρο για να θυσιάσει ένας άνθρωπος τη ζωή του. Για τους στρατιώτες στο μέτωπο, οι λόγοι για τη *τζιχάντ*, που ακούγονταν κατά κόρον στην Κωνσταντινούπολη, δεν ήταν παρά προσποιητή επίδειξη θρησκευτικού ζήλου. Στη δεύτερη δεκαετία του 19ου αιώνα, από τη σκοπιά του μουσουλμάνου στρατιώτη, δεν είχε νόημα να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή του –και πολύ λιγότερο να τη θυσιάσει– εφόσον έμοιαζε πιθανή η ήττα ή περιορισμένο το προσδωκόμενο κέρδος.

Δεν αποκλείεται οι μισθοφόροι να ήταν ουσιαστικά μια καλύτερη εναλλακτική λύση από τους στρατιώτες *νεφίρι αμ*. Ωστόσο, η Υψηλή Πύλη έκανε σοβαρό λάθος απαρτίζοντας τον στρατό της από μια εθνοτική ομάδα που αποτελούσε τον πυρήνα του προβλήματος. Οι αλβανοί πολέμαρχοι και οι μισθοφόροι, ειδικά οι Τόσκηδες, ακολουθούσαν μόνον ό,τι υπαγόρευε το ένστικτο της επιβίωσης. Είχαν τα δικά τους σχέδια και επιδίωκαν μέχρις εσχάτων να τα πραγματοποιήσουν. Δεν ανταποκρίνονταν, λοιπόν, στις απαιτήσεις της Υψηλής Πύλης.

Η Τοσκική Λίγκα και η Ελληνική Επανάσταση

Στις περισσότερες περιοχές των Τόσκηδων, η πραγματική δύναμη παρέμεινε στα χέρια μιας ομάδας δυσαρεστημένων ισχυρών αξιωματικών της αυλής του Αλή πασά. Καθώς ήταν οι άμεσοι γείτονες των εξεγερμένων Ελλήνων και εξακολουθούσαν να ελέγχουν το πιο ετοιμοπόλεμο ανθρώπινο δυναμικό στην περιοχή μετά τη

διάλυση της ηγεμονίας του Αλή πασά, η στάση τους ενάντια στην Ελληνική Επανάσταση ήταν καθοριστικής σημασίας. Τα μέλη αυτής της στρατιωτικής τοσκικής ολιγαρχίας –όπως ο πρωτοσπαθάρης του Αλή πασά (τουρκ. silahdar) Ιλιάς Πόντα, ο σφραγιδοφύλακας (τουρκ. mühürdar) Άγο Βασιάρη (Οσμάν αγάς), ο θησαυροφύλακας (τουρκ. hazinedar) Ομέρ Βρυώνης, οι ανιψιοί του Αχμέτ και Χασάν Βρυώνης και ο αρχηγός φρουρών (τουρκ. bölükbaşı) Τάχιρ Αμπάς, ο διαγγελέας (τουρκ. karuzukadar) Ελμάς Μέτζο, και στρατιωτικοί αρχηγοί όπως ο Ντερβίς Χασάν και ο Σούλτσο Κόρτσα (Σουλεϊμάν αγάς)– ήταν δημιουργήματα του Αλή πασά. Ο Γουίλιαμ Μέγιερ ονομάζει τον ανεπίσημο σύνδεσμο των πρώην αξιωματικών του Αλή πασά «Τοσκική Λίγκα (Tosk League)» και χαρακτηρίζει τα μέλη της «νέα ράτσα (race) ατόμων που αυτός [δηλ. ο Αλή πασάς] επέλεξε από τις χαμηλότερες τάξεις για να αντικαταστήσει τις άλλες [δηλ. τις κύριες και ισχυρές αλβανικές οικογένειες], και που έχουν γίνει οι ενορχηστρωτές των σκοτεινών έργων του».⁶⁰ Η Τοσκική Λίγκα δεν ήταν επίσημη πολιτική οντότητα, αλλά ο Μέγιερ την ονόμασε έτσι επειδή τα μέλη της είχαν κοινό κοινωνικό υπόβαθρο και ήθελε να τους διαφοροποιήσει από την ιστορική τοσκική αριστοκρατία. Με δυο λόγια, οι ίδιοι δεν ήταν τέκνα της αλβανικής αριστοκρατίας και όφειλαν την υψηλή τους θέση στον ευεργέτη τους, καθώς χάρη στον Αλή πασά είχαν αποκτήσει σημαντικά τσιφλίκια, που εκτεινόταν σε τεράστιες περιοχές της Αλβανίας και της Ρούμιλης. Με τα έσοδα από την εμπορευματοποιημένη γεωργική παραγωγή κατάφεραν να διατηρήσουν μια τεράστια βάση πελατών και στρατιωτών.⁶¹

Αμέσως μόλις εμφανίστηκε ο οθωμανικός στρατός τον Αύγουστο του 1820, οι περισσότεροι αξιωματικοί αυτομόλησαν εγκαταλείποντας τον Αλή πασά και εντάχθηκαν στον οθωμανικό στρατό. Ωστόσο, λόγω της ανικανότητας και της ραθυμίας των βεζίρηδων κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Ιωαννίνων και των σοβαρών παραπτώματων και των εκβιαστικών πρακτικών στην περιοχή, τον Σεπτέμβριο του 1820 οι αξιωματικοί υπέγραψαν επίσημα συμφωνίες με τους έλληνες επαναστάτες μέσω της διαμεσολάβησης του Οδυσσέα Ανδρούτσου⁶² και, με τα λόγια του Μέγιερ, δημιούργησαν μια συνομοσπονδία («became confederates»).⁶³ Ο Ομέρ Βρυώνης παραβίασε πρώτος τη συμφωνία τους στα τέλη του Σεπτεμβρίου, όταν δήλωσε υποταγή στο οθωμανικό κράτος, ενώ η εξέγερση των Σουλιωτών υπέρ του Αλή πασά έδωσε την ευκαιρία στα πιο ισχυρά μέλη της Τοσκικής Λίγκας, τον Ιλιάς Πόντα και τον Άγο Βασιάρη, να αποσυρθούν μαζί με τους οπαδούς τους τον Ιανουάριο του 1821 και να συμπαραταχθούν μαζί τους.⁶⁴

Οι αναφορές του Μέγιερ αποτελούν την πιο σημαντική μαρτυρία για το γεγονός ότι κάθε αποτυχημένη προσπάθεια του οθωμανικού στρατού να συλλάβει τον Αλή πασά ενίσχυε τη συμμαχία μεταξύ των τόσκηδων πολέμαρχων και των ελληνικών επαναστατών.⁶⁵ Η αποστροφή των ντόπιων προς τους βεζίρηδες της Υψηλής

Πύλης αποτελούσε κοινό μοτίβο της περιόδου της αποαγιοποίησης και τα αλβανικά εδάφη δεν αποτελούσαν εξαίρεση. Παρόλο που ο Αλή πασάς αντιστάθηκε στην πολιορκία, οι αξιωματικοί του ήταν σε φανερή συνεργασία με τους Έλληνες εξεγερμένους. Μέχρι το τέλος του 1821 η διαμάχη είχε αποκτήσει «τον χαρακτήρα ενός εθνικού πολέμου του ενωμένου αλβανικού και ελληνικού λαού εναντίον των μουσουλμανικών [δηλ. των οθωμανικών] όπλων».⁶⁶

Τον Φεβρουάριο του 1822, στην ατμόσφαιρα παρατεταμένου χάους και αβεβαιότητας που προκλήθηκε από την ελληνική εξέγερση, ο αρχιστράτηγος Χουρσίτ Αχμέτ πασάς κατάφερε να συντρίψει τον Αλή πασά, εφαρμόζοντας με επιτυχία την πολιτική «διαίρει και βασίλευε» και στρέφοντας την ομάδα του Βρυώνη εναντίον των ισχυρών της αυλής του Αλή πασά. Ο Ομέρ Βρυώνης βρέθηκε να είναι ο φαινομενικός, αντιδημοφιλής και ανίκανος κυβερνήτης των εδαφών των Τόσκηδων, συχνά σε αντιπαράθεση τόσο με τα μέλη της Τοσκικής Λίγκας, όσο και με τους κληρονόμους της αριστοκρατίας των Τόσκηδων πριν από την ηγεμονία του Αλή πασά.⁶⁷ Οι αξιωματικοί του Αλή πασά αμνηστεύθηκαν για μια ακόμα φορά και διορίστηκαν σε «θέσεις εμπιστοσύνης και εξουσίας».⁶⁸ Μολονότι ο επίσημος σύνδεσμος μεταξύ των ελλήνων επαναστατών και των αξιωματούχων του Αλή πασά είχε διαλυθεί, διατηρούσαν μια οιωινή μυστική συμμαχία τουλάχιστον μέχρι το 1825.⁶⁹

Όλες οι αντιμαχόμενες πλευρές είχαν καταλάβει ήδη από την άνοιξη του 1822 ότι ο μόνος τρόπος για να συντριβεί η ελληνική εξέγερση ήταν να συνεργαστούν αποτελεσματικά οι Αλβανοί με την Υψηλή Πύλη. Αυτή ήταν η αρχή και η πεποίθηση που καθοδηγούσε τις ενέργειες των Αλβανών σε όλη την Ελληνική Επανάσταση.⁷⁰ Έτσι, τα επόμενα χρόνια, ο ακρογωνιαίος λίθος της πολιτικής της Τοσκικής Λίγκας ήταν διττός. Πρώτον, όσον αφορά το οθωμανικό κράτος, καθώς ήταν ακόμα πολύ απογοητευμένοι από την πτώση του Αλή πασά και εξαιρετικά δύσπιστοι απέναντι στην κρατική εξουσία, έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να παραλύσουν τις προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να εμπεδώσει την εξουσία της στις περιοχές τους. Επιπλέον, η διαμάχη της Υψηλής Πύλης με τους Έλληνες τους έδωσε την ευκαιρία να πλουτίσουν αποσπώντας οικονομικό όφελος από τα οθωμανικά ταμεία μέσω των μισθοφορικών αμοιβών. Ως εκ τούτου, όσο περισσότερο παρέτειναν τη διαμάχη, τόσο πιο πλούσιοι γίνονταν. Δεύτερον, όσον αφορά τους Έλληνες, παρόλο που είχαν «έντονα συναισθήματα ζήλιας και δυσπιστίας απέναντι στις απώτερες βλέψεις του ελληνικού έθνους»,⁷¹ δεν είχαν κανένα λόγο να είναι εχθροί των Ελλήνων και είχαν αποξενωθεί πραγματικά από τους στόχους του οθωμανικού κράτους.⁷² Κατά συνέπεια, το συμφέρον των Αλβανών ήταν να κρατήσουν ζωντανή την Ελληνική Επανάσταση ματαιώνοντας τα σχέδια και τις επιχειρήσεις της Υψηλής Πύλης.

Η στενή επαφή και η σχέση των Τόσκηδων με τους Έλληνες (που ήταν αρκετά αναμειγμένοι με το αλβανικό έθνος) σχεδόν τους εμπόδισε να διεξάγουν εχθροπραξίες εναντίον των Ελλήνων και πολύ περισσότερο να πολεμήσουν έναν τέτοιο πόλεμο [π.χ. αποτελεσματικό] εναντίον τους, όπως απαιτούσαν οι Οσμανλήδες [δηλ. οι Οθωμανοί]. Συνεπώς, η πολιτική των Αλβανών κατά τη διάρκεια του ανταγωνισμού των Ελλήνων με την Υψηλή Πύλη, αν και δεν ήταν δημόσια αναγνωρισμένη, ήταν στην πραγματικότητα μια ένοπλη ουδετερότητα, που εχθρευόταν κρυφά τους Τούρκους, όταν ήταν πιθανό να υπερισχύσουν, και έλεγχε τους Έλληνες όταν έτειναν να καταπατήσουν τα αλβανικά συμφέροντα».⁷³

Τα πιο βασικά χαρακτηριστικά της αλβανικής πολιτικής «ένοπλης ουδετερότητας» ήταν να καθυστερούν και να αποφεύγουν όσο πιο πολύ γινόταν την εκτέλεση των εντολών. Παρά τις επανειλημμένες προτροπές της Υψηλής Πύλης, οι μισθοφόροι Τόσκηδες αργοπορούσαν συχνά στο μέτωπο και δεν πειθαρχούσαν στις εντολές· και όταν τις τηρούσαν, όμως, ήταν απρόθυμοι να πολεμήσουν ενάντια στους Έλληνες. Στα στρατόπεδα και τα κάστρα του οθωμανικού στρατού μέσα και γύρω από τον Μοριά επικρατούσε διαρκώς αναταραχή και ξεσπούσαν συνεχώς προστριβές με αφορμή την καθυστέρηση των μισθών ή των προμηθειών.⁷⁴ Όταν οι αλβανοί μισθοφόροι αντιμετώπιζαν δυσκολίες, εγκατέλειπαν χωρίς ενδοιασμούς τα στρατόπεδα, παρέδιδαν στους Έλληνες επαναστάτες τα κάστρα που τους είχαν ανατεθεί και άφηναν τις οχυρές θέσεις που είχαν κατακτηθεί με σημαντικές απώλειες, επιτρέποντας στους Έλληνες να σπάσουν τις πολιορκίες, ή εγκατέλειπαν τον στρατό με πρόσχημα τις κακές καιρικές συνθήκες.⁷⁵

Στις αρχές του 1823, η κατάσταση στα αλβανικά εδάφη είχε γίνει εξαιρετικά περίπλοκη και πολλές πλευρές συνωμοτούσαν η μια ενάντια στην άλλη, ενώ ο Ομέρ Βρυώνης προσπαθούσε να ελιχθεί ανάμεσά τους. Σε πολλές περιοχές η ανερχόμενη δύναμη ήταν πια οι απόγονοι των αλβανών μπέηδων και αγάδων που είχαν εκτοπιστεί ή/και εξοριστεί από τον Αλή πασά, οι οποίοι εναντιώνονταν στην εξουσία του Ομέρ Βρυώνη.⁷⁶ Επίσης, ορισμένα μέλη της Τοσκικής Λίγκας —ειδικά ο Ιλίας Πόντα— τηρούσαν εχθρική στάση προς τον Ομέρ Βρυώνη από το καλοκαίρι του 1822, πράγμα που ζημίωνε τις επιχειρήσεις κατά των Σουλιωτών.⁷⁷ Τα πράγματα άλλαξαν στις περιοχές των Τόσκηδων την άνοιξη του 1823, όταν η Υψηλή Πύλη ανέθεσε την καταστολή της ελληνικής εξέγερσης στον Μουσταφά πασά Μπουσάτι. Η προοπτική της ανόδου των γκέγκηδων Αλβανών στην εξουσία, σε περίπτωση που θα εκπλήρωναν την αποστολή τους, δυσaráεστησε πολύ όλες τις φατρίες των Τόσκηδων, καθώς αυτό σήμαινε ότι θα έχαναν την επιρροή τους και πιθανότατα θα θέτονταν υπό την εξουσία του Μπουσάτι, κατ' αναλογία με ό,τι είχε συμβεί όταν ο εκλιπών αρχηγός τους Αλή πασάς είχε επεκτείνει τον έλεγχό του στα εδάφη των Γκέγκηδων την προηγούμενη δεκαετία. Όλοι οι ισχυροί Τόσκηδες συγκεντρώθηκαν

στην Πρέβεζα και διεξήγαν «τακτικά συμβούλια μεταξύ τους και με τον Ομέρ πασά, ο οποίος δήλωσε υπερηφανευόμενος ότι δεν ήταν οθωμανός πασάς».⁷⁸ Καθώς απέτυχαν οι προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να διασπάσουν τους δεσμούς του Ομέρ Βρυώνη με την υπόλοιπη Τοσκική Λίγκα, ο Μέγιερ εκτιμούσε ότι ο Ομέρ Βρυώνης «φάνηκε να ελέγχεται αρκετά από αυτή την ισχυρή ομάδα».⁷⁹

Το φθινόπωρο του 1823 ο Γιουσούφ πασάς των Σερρών, καστελάνος της Πάτρας, και ο Μουσταφά πασάς Μπουσάτι κατηγόρησαν δριμύτατα τον Ομέρ Βρυώνη και την πλευρά του για την αποτυχία της εκστρατείας εναντίον του Μεσολογγίου, η οποία είχε γίνει το επίκεντρο της ελληνικής αντίστασης. Το γεγονός ότι η αποτυχία αποδόθηκε στις συνωμοσίες του Ομέρ Βρυώνη τον κατέστησε αυτόματα αποδιοπομπαίο τράγο για όλα τα δεινά στην περιοχή.⁸⁰ Βέβαια, η Υψηλή Πύλη ήταν αναγκασμένη προσωρινά να κερδίσει χρόνο, καθώς δεν είχε την πολυτέλεια να αποξενώσει τους Τόσκηδες ενώ μαινόταν η Ελληνική Επανάσταση.

Κατά την εκστρατεία του 1824, οι προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να καταστείλει την ελληνική εξέγερση προσέκρουσαν κυρίως στην αντιπαράθεση της Τοσκικής Λίγκας με την Υψηλή Πύλη, η οποία δεν είχε εναλλακτική επιλογή και ανέθεσε ξανά την αποστολή στον Μπουσάτι. Η ανησυχία της Τοσκικής Λίγκας ήταν ότι ο στρατός του Μπουσάτι θα προήλανε στο Μεσολόγγι περνώντας από την «καρδιά» της Αλβανίας, από το Μπεράτι και τα Ιωάννινα. Σύμφωνα με τον Μέγιερ, η Τοσκική Λίγκα, που είχε επιβάλει πια την ολιγαρχική εξουσία της στην περιοχή, «ένιωσε εξαιρετικά εκτεθειμένα και η σφαίρα επιρροής της συρρικνώθηκε, ενώ λέγεται ότι υπέθαλπε κρυφά το κίνημα των εξεγερμένων [δηλ. των Ελλήνων] με σκοπό να υποστηρίξει τη δύναμη και τα συμφέροντά της και να αποσοβήσει τους κινδύνους που την απειλούσαν».⁸¹ Στις έξοχες γραπτές αναφορές του, ο Μέγιερ αποκάλυψε επίσης τον πραγματικό λόγο των εντεινόμενων ανησυχιών της Τοσκικής Λίγκας. Συγκεκριμένα, εκτιμούσαν ότι η κατίσχυσή της στη νότια Αλβανία οφειλόταν στον σφετερισμό της εξουσίας του Αλή πασά· επομένως, εάν η Υψηλή Πύλη κατόρθωνε να καταστείλει την Ελληνική Επανάσταση, θα κλονιζόταν και η δική της εξουσία στις περιοχές που είχε στην κατοχή της.⁸² Ο Μέγιερ θεωρούσε επίσης ότι η Τοσκική Λίγκα ανησυχούσε μήπως η αριστοκρατία των Τόσκηδων συνεργαστεί με τον Μπουσάτι με σκοπό να απαλλαγεί από τα απομεινάρια της ηγεμονίας του Αλή πασά.⁸³ Παρόλο που αυτοί οι ένδοξοι πολέμαρχοι έλεγχαν τα οχυρά και τα περάσματα σε όλη τη νότια Αλβανία, σε αντίθεση με την αριστοκρατία των Τόσκηδων, δεν είχαν κάποια ισχυρή ιστορική ή τοπική νομιμοποιητική βάση της εξουσίας τους. Έτσι, όταν η Υψηλή Πύλη άρχισε να αλλάζει τη σύνθεση των στρατιωτικών δυνάμεών της, ένιωσαν να χάνουν τη γη κάτω από τα πόδια τους.

Ο Μπουσάτι αποδέχτηκε την αποστολή της Υψηλής Πύλης με τον όρο να απομακρυνθεί ο Ομέρ Βρυώνης από την περιοχή προκειμένου να εξασφαλίσει την

ασφαλή προέλασή του και να αποτρέψει μια στρατιωτική αποτυχία παρόμοια με εκείνη του προηγούμενου έτους. Ο Ομέρ Βρυώνης έλαβε εντολή να προχωρήσει στον στρατό του νέου αρχιστράτηγου Ντερβίς Μουσταφά πασά στη Λάρισα και από εκεί να προχωρήσει γρήγορα στην Αθήνα, όμως αγνόησε τη διαταγή αυτή. Ωστόσο, η ιδιότυπη πολιτική «ένοπλης ουδετερότητας» της Τοσκικής Λίγκας απαιτούσε να μη στασιάζουν ανοιχτά και να βρίσκουν κάποιο πρόσχημα για την ανυπακοή τους στις εντολές της Υψηλής Πύλης. Έτσι, για να δώσουν την απαραίτητη δικαιολογία στον Ομέρ Βρυώνη να μην εγκαταλείψει τα πασαλίκια του,

υποκίνησαν κρυφά αρκετούς εξεγερμένους έλληνες ηγέτες (που ήταν συνομόσπονδοι, [confederates], κατά την εξέγερση του Αλή πασά) και τους βοήθησαν να προχωρήσουν στα ανατολικά σύνορα της Αλβανίας και να καταλάβουν τα απροστάτευτα περάσματα στα Τζουμέρκα, τα Άγραφα και την Κρυόβρυση, που συνορεύουν με το μεγάλο πέρασμα του Μετσόβου. Η νέα επιδρομή των εξεγερμένων οπλαρχηγών προκάλεσε συνθήκες εξέγερσης σε αυτές τις περιοχές της χώρας εξαιτίας των βιαιοπραγιών σε βάρος των εξαθλιωμένων κατοίκων. Οι πόλεις των Καλαρρυτών και το [δυσανάγνωστο όνομα] που είχαν λεηλατηθεί σε έναν βαθμό πριν από τρία χρόνια τώρα πια καταστράφηκαν εντελώς.⁸⁴

Καθώς η Τοσκική Λίγκα παρεμπόδιζε την εκστρατεία του 1824, η Υψηλή Πύλη δεν είχε άλλη επιλογή παρά να συγκρατήσει τους Αλβανούς μέχρι την άφιξη του στρατού του Ιμπραήμ πασά από την Αίγυπτο. Μολονότι ο σουλτάνος χαρακτήρισε προδότη τον Ομέρ Βρυώνη, δεν θεώρησε ότι έπρεπε να δράσει εναντίον του βεβιασμένα, καθώς η Υψηλή Πύλη δεν ήταν σε θέση να διαχειριστεί μια αλβανική εξέγερση ταυτόχρονα με την ελληνική.⁸⁵

Για να διαλύσει την Τοσκική Λίγκα, η Υψηλή Πύλη έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο που επινοήθηκε, για άλλη μια φορά, από τον Παλασλιζάντε Ισμαήλ πασά.⁸⁶ Επιχείρησε λοιπόν να επαναφέρει τα εδάφη των Τόσκηδων στην κατάσταση πριν από την περίοδο του Αλή πασά, διαχωρίζοντας τα διαφορετικά πασαλίκια και βοϊβοδελίκια σε διακριτές δικαιοδοσίες και τοποθετώντας τα μέλη των τοπικών δυναστειών επικεφαλής των διοικήσεών τους. Η συμμόρφωση των ισχυρών της Τοσκικής Λίγκας θα επιτυγχανόταν με την τοποθέτησή τους σε λιγότερο σημαντικές θέσεις.

Ως πρώτο βήμα, ο Κιουταχής Ρεσίντ Μεχμέτ πασάς, ο οποίος ήταν γνωστό ότι είχε καλύτερες σχέσεις με τους Αλβανούς, διορίστηκε κυβερνήτης της Ρούμιλης τον Νοέμβριο του 1824.⁸⁷ Τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου ο Ομέρ Βρυώνης διορίστηκε διοικητής της Θεσσαλονίκης με σκοπό να απομακρυνθεί από την Αλβανία για να μην μπορεί να στασιάσει.⁸⁸ Ο Αυλώνας δόθηκε στον κληρονόμο της ισχυρότερης οικογένειας της περιοχής, τον Σουλεϊμάν πασά Βλόρα, του οποίου ο πατέρας είχε εκτοπιστεί από τον Αλή πασά το 1810, ενώ ο Άγο Βασιάρη διορίστηκε

μουτσεελίμης (τοπικός διοικητής) του Μπερατίου με υποδιοικητή του τον Σουλεϊμάν πασά Βλόρα. Τα Ιωάννινα και το Δελβίνο παραχωρήθηκαν προσωρινά στον διοικητή της Ρούμιλης, με την προοπτική να δοθούν σύντομα στον Παλασλιζάντε Ισμαήλ πασά, που είχε καταστρώσει το σχέδιο. Ο Ταχίρ Αμπάς διορίστηκε ξανά στη θέση που κατείχε την εποχή του Αλή πασά και ανακηρύχθηκε επικεφαλής της φρουράς στα Ιωάννινα.⁸⁹ Ο Ιλιάς Πόντα διορίστηκε *δερβέναγας* και ήταν υπεύθυνος για τα ορεινά περάσματα.

Ο Ομέρ Βρυώνης αρχικά αντιστάθηκε στην ιδέα να μετακομίσει στη Θεσσαλονίκη, αλλά αφού δεν βρήκε υποστήριξη από τα άλλα μέλη της Τοσκικής Λίγκας, δεν μπόρεσε να εφαρμόσει την προσφιλή του μέθοδο και να χρονοτριβήσει. Καθώς δεν διέθετε τοπική βάση υποστήριξης και όφειλε τη θέση και τη νομιμοποίησή του σε έκτακτες συνθήκες, ο Ομέρ Βρυώνης ήταν πια ένας απλός ένδοξος μισθοφόρος με τυχοδιωκτική πορεία.⁹⁰ Τα μέλη της Τοσκικής Λίγκας, με επικεφαλής τον φυσικό ηγέτη τους Άγο Βασιάρη, θεώρησαν συμφέρον τους να ευθυγραμμιστούν σε κάποιο βαθμό με την Υψηλή Πύλη, χωρίς εντούτοις να έχουν ουσιαστικά λόγο να εγκαταλείψουν την πολιτική της «ένοπλης ουδετερότητας» μέχρι την άφιξη των αιγυπτιακών στρατευμάτων στις αρχές του 1825. Εξακολουθούσαν να «διατηρούν την επιλογή να απέχουν, στο μέτρο που οι συνθήκες μπορούν να τους το επιτρέψουν, από όλες τις δεσμεύσεις τους να συνεργαστούν στον πόλεμο εναντίον των Ελλήνων, τον οποίο ενδιαφέρονταν να διατηρήσουν ζωντανό. Υπολόγισαν ότι είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν όλα τα παλιά τεχνάσματα και τις μεθοδεύσεις τους, και ότι μπορούν, παρά τις μεγάλες δηλώσεις πως θα επιτίθενταν στους Έλληνες, να εξουδετερώσουν στην πραγματικότητα όλες τις προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να τους συντρίψει».⁹¹

Η αντενέργεια των Γκέγκηδων

Οι αλβανοί Γκέγκηδες ήταν το ίδιο απρόθυμοι με τους Τόσκηδες να καταπνίξουν την ελληνική εξέγερση και ακολούθησαν πολιτική χρονοτριβής σε όλη τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Στα αρχικά στάδιά της ο Χουρσίτ Αχμέτ πασάς συμβούλεψε την Υψηλή Πύλη να διορίσει τον Μουσταφά πασά Μπουσάτι ως αρχιστράτηγο των Ιωαννίνων. Ωστόσο, το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο άσκησε βέτο στην πρόταση για άγνωστους λόγους: ίσως επειδή αισιοδοξούσε ότι οι Τόσκηδες θα καταστείλουν την ελληνική εξέγερση και θεωρούσε ότι η παρείσφρηση των Γκέγκηδων θα ήταν επιζήμια για τον σκοπό αυτό.⁹² Κατά συνέπεια, όταν ο Μπουσάτι διατάχθηκε να εκστρατεύσει στον Μοριά το καλοκαίρι του 1821 «θεώρησε ανάρμοστο να αφήσει ερημωμένη την περιοχή του [τη Σκόδρα] εκείνη την εποχή» με

πρόσχημα την παραγμένη κατάσταση στο Μαυροβούνιο.⁹³ Το καλοκαίρι του 1822 οι γκέγκηδες πασάδες οδηγήθηκαν και πάλι απρόθυμα στον Μοριά και έφυγαν από το πεδίο της μάχης τον χειμώνα χωρίς κάποια αξιοσημείωτη επιτυχία.⁹⁴

Ο τζόγος του οθωμανικού κράτους με τους αλβανούς στρατιώτες οδηγήθηκε σε κρίση στα τέλη του 1823. Η Υψηλή Πύλη είχε προβεί σε συστηματική πολεμική προετοιμασία για να καταπνίξει την ελληνική εξέγερση με την εκστρατεία του 1823,⁹⁵ αλλά η αποστολή κατέληξε αιφνιδιαστικά σε αποτυχία όταν ο Μπουσάτι άφησε την πολιορκία του Μεσολογγίου στις αρχές του Δεκεμβρίου με το πρόσχημα του χειμώνα και των αντενεργειών των Τόσκηδων.⁹⁶ Ο Μπουσάτι επίσης κατηγορήσε τον διοικητή της Ρούμιλης Εμπουλεμπούντ Μεχμέτ πασά ότι αποφεύγει σκόπιμα τον ανεφοδιασμό του στρατού του: «Χωρίς χρήματα, προμήθειες, στρατιωτική επιμελητεία ή ενισχύσεις των στρατευμάτων, είχε καλύψει τις ανάγκες της εκστρατείας μόνο με την ιδιωτική του περιουσία και, έχοντας πλέον εξαντλήσει όλα τα μέσα του, αυτός και όσοι απέμειναν από τα στρατεύματά του αναγκάστηκαν να αποσυρθούν».⁹⁷ Επιπλέον, οι αλβανοί μισθοφόροι, έχοντας ήδη υπηρετήσει μεγαλύτερο διάστημα από την περίοδο την οποία προέβλεπε η συμφωνία τους, αρνήθηκαν να συνεχίσουν τις μάχες.⁹⁸

Η κρίση που προκλήθηκε από τη στάση του Μπουσάτι αποκάλυπτε και πάλι τη δυσάρεστη αλήθεια που έφερνε η Ελληνική Επανάσταση στο προσκήνιο, καθώς ανάγκαζε την Υψηλή Πύλη να αναθεωρήσει ριζικά τη στρατιωτική και τη διοικητική της οργάνωση, αλλά και τα συμμαχικά της ερείσματα. Οι οθωμανοί διοικητές είχαν πια πειστεί ότι ήταν αδύνατον να κατασταλεί η ελληνική εξέγερση με τις μισθοφορικές δυνάμεις των αλβανών πολέμαρχων. Η ταραχή και ο συναγερμός στην οθωμανική πρωτεύουσα ήταν τέτοια που όταν έφτασαν οι ειδήσεις για την υποχώρηση του Μπουσάτι, ο σουλτάνος –ίσως για τρίτη φορά στη δεκαπενταετή βασιλεία του– γύριζε αυτοπροσώπως από το ένα γραφείο της Υψηλής Πύλης στο άλλο, χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση, «παροτρύνοντας, απειλώντας μέχρι και ικετεύοντας τους υπουργούς του να κάνουν κάποια αποφασιστική προσπάθεια για να θέσουν τέλος στην ελληνική εξέγερση».⁹⁹ Ο σουλτάνος και οι υπουργοί του έφτασαν στο σημείο να σκεφτούν ακόμη και να σηκώσουν τη σημαία του Προφήτη Μωάμεθ (*Sancağ-ı Şerif*) –η οποία κατά παράδοση εμφανιζόταν μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις– προκειμένου να καλέσουν τον τουρκικό πληθυσμό να πάρει τα όπλα. Ανησυχώντας ότι οι ρωσικές δυνάμεις θα καιροφυλακτούσαν μετά από μια ακόμα αποτυχημένη οθωμανική στρατιωτική εκστρατεία, μερικοί υπουργοί ανέδειξαν τη σκοπιμότητα να προσκληθούν μία ή περισσότερες χριστιανικές δυνάμεις για να μεσολαβήσουν μεταξύ της Υψηλής Πύλης και των εξεγερμένων Ελλήνων, αλλά αυτή η πρόταση απορρίφθηκε από την πλειοψηφία του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου.¹⁰⁰ Όσον αφορά τις συνέπειες που είχε η στάση του Μπουσάτι και τον πανικό

που κατέλαβε την Υψηλή Πύλη, οι μοναδικές διαθέσιμες πηγές είναι τα βρετανικά έγγραφα. Ο επίσημος ιστοριογράφος της περιόδου, ο Εσάντ εφέντης, επέκρινε τον Μπουσάτι για την άρση της πολιορκίας του Μεσολογγίου και την άδοξη οπισθοχώρησή του, παρά τις πολλές υποσχέσεις που έδινε αρχικά, τις οποίες δεν μπόρεσε να κρατήσει. Ωστόσο, ο Εσάντ εφέντης δεν αναφέρθηκε στην κρίση στην Κωνσταντινούπολη, ούτε συσχέτισε κάποια από τα επακόλουθά της με την υπόθεση Μπουσάτι.¹⁰¹ Το πιο άμεσο αποτέλεσμα της αποτυχίας της εκστρατείας του 1823 ήταν να αλλάξει η σύνθεση του οθωμανικού υπουργικού συμβουλίου, του οποίου η πρώτη κίνηση ήταν να αναθέσει την καταστολή της ελληνικής εξέγερσης στον διοικητή της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή πασά.

Επίλογος

Ο Φίνλεϊ στο κορυφαίο έργο του για αυτό το πολύ σημαντικό ιστορικό γεγονός έγραψε ότι «η ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης θα παραμείνει σε μεγάλο βαθμό άγνωστη, αν δεν αποτιμηθεί στην πλήρη συμβολή της η σημασία του αλβανικού στοιχείου, που ήταν διάχυτο στη στρατιωτική κοινωνία της οθωμανικής αυτοκρατορίας».¹⁰² Η εκτίμησή του είναι απολύτως ακριβής.

Αξιοποιώντας μέχρι στιγμής ανεκμετάλλευτες αρχειακές πηγές, διαφαίνεται μια σαφέστερη εικόνα για τις αναπροσαρμογές στις συμμαχίες των αλβανών πολέμαρχων/τοπικών ηγετών κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του Τεπελενλή και μετά τον κατακερματισμό της, καθώς και για τον ρόλο τους στην Ελληνική Επανάσταση. Χάρη στις εξαιρετικά ενημερωμένες και λεπτομερείς αναφορές του Μέγιερ κατανοούμε καλύτερα τα σχέδια και τις πολιτικές των Αλβανών, των άμεσων γειτόνων των Ελλήνων. Οι φωνές των Γκέγκηδων απαντώνται κυρίως στα οθωμανικά έγγραφα, ειδικά όταν απαιτούν χρήματα και προμήθειες.

Η συνεννόηση μεταξύ της στρατιωτικής ολιγαρχίας των Τόσκηδων και των ελλήνων εξεγερμένων αποτέλεσε σημαντικό εμπόδιο στις προσπάθειες της Υψηλής Πύλης να καταστείλει την Ελληνική Επανάσταση. Οι αναφορές του Μέγιερ συμφωνούν με εκείνες των οθωμανών διοικητών ότι θα ήταν δυνατόν να είχε συντριβεί εξαρχής η ελληνική εξέγερση, αν ήταν διατεθειμένοι οι τόσκηδες πολέμαρχοι να το κάνουν.¹⁰³ Ωστόσο, η απροθυμία των ιστορικών να παραχωρήσουν στους Αλβανούς των αρχών του 19ου αιώνα τις ιδιότητες ενός λαού ικανού να επιδιώκει τα δικά του συμφέροντα –αντί να τους θεωρούν απλά συνονθύλευμα μισθοφορικών ομάδων– απέτρεψε σε μεγάλο βαθμό τη σαφέστερη κατανόηση του βασικού τους ρόλου στην Ελληνική Επανάσταση. Μέσα στο πανδαιμόνιο της επαναστατικής αναταραχής, οι Αλβανοί βρέθηκαν στον πυρήνα του ζητήματος, ακολουθώντας το δικό τους ένστικτο και τα πολιτικά τους σχέδια, χωρίς να ανταποκρίνονται σταθερά στις απαιτήσεις της Υψηλής Πύλης.

Σημειώσεις

1. Ευχαριστώ θερμά τον Πέτρο Καστρινάκη για τη μετάφραση του κειμένου από τα αγγλικά και την Πελαγία Μαρκέτου για την επίπονη επιμέλεια που ανέλαβε.
2. Δανείζομαι τις περισσότερες από τις έννοιες σχετικά με την στρατολόγηση μισθοφόρων από τη Sarah Percy, *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations* (Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 2007).
3. Πολύ λίγοι ιστορικοί έχουν αναγνωρίσει τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξαν οι Αλβανοί κατά τον πόλεμο της Ελληνικής Ανεξαρτησίας. Το κεφάλαιο του Φίνλεϊ για τους Αλβανούς παραμένει αξεπέραστο στην πληρότητα και τη διαίθησή του. Βλ. George Finlay, *History of the Greek Revolution* (Λονδίνο: William Blackwood and Sons, 1861), 1: 34-64. Βλ. επίσης του ίδιου, *A History of Greece from Its Conquest by the Romans to the Present Time* (Οξφόρδη: Clarendon Press, 1877), 6: 28-52. Οι έλληνες ιστορικοί υποβαθμίζουν γενικά τον ρόλο των Αλβανών στον ελληνικό εθνικό αγώνα. Για παράδειγμα, στο άρθρο του Στέφανου Π. Παπαγεωργίου –που μπορεί να θεωρηθεί πρόσφατη σύνοψη της ελληνικής επικρατέστερης αφήγησης– δεν αναφέρεται η αλβανική ταυτότητα του Ομέρ Βρυώνη, ο οποίος παρουσιάζεται ως απλός διοικητής που ήταν πιστός στο οθωμανικό κράτος. Επιπλέον, ο Παπαγεωργίου δεν αναφέρει ότι η Τρίπολη παραχωρήθηκε στους εξεγερμένους Έλληνες από έναν αλβανό πολέμαρχο, τον Έλμας Μέτσο, και ότι οι άμαχοι Τούρκοι σφαγιάστηκαν μετά την αποχώρηση των Αλβανών. Μια τέτοια άποψη ταυτίζει μεταξύ τους τους Τούρκους και τους Αλβανούς, ή τους «τουρκαλβανούς», όπως τους αποκαλεί, αγνοώντας τον ιδιαίτερο και ιδιότυπο ρόλο των Αλβανών σε όλη την Ελληνική Επανάσταση. Βλ. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Πρώτον έτος της Ελευθερίας: Από τις Παρίστριες Ηγεμονίες στην Επίδαυρο», στο *Ιστορία του νέου ελληνισμού, 1770-2000: Ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας και η ίδρυση του ελληνικού κράτους*, επιμ. Βασίλης Παναγιωτόπουλος (Αθήνα: Τα Νέα, 2003), 53-70. Ο Ντένης Σκιώτης είναι μια αξιοσημείωτη εξαίρεση στον ιστοριογραφικό κανόνα, καθώς τεκμηριώνει σχολαστικά τη δυναμική υποστήριξη του Αλή πασά στην ελληνική εξέγερση· βλ. Dyonisios Nikolaou Skiotis, «The Lion and the Phoenix: Ali Pasha and the Greek Revolution» (Διδακτορική διατριβή, Harvard University, 1971).
4. Sened-i İttifak: «Σύμφωνο συμμαχίας» μεταξύ του οθωμανικού κεντρικού κράτους και μερικών μουσουλμάνων επαρχιακών προυχόντων τον Οκτώβριο του 1808. Με αυτή την πράξη, οι αγιάνηδες δεσμεύτηκαν να προστατεύσουν τον οθωμανικό θρόνο και να σεβαστούν την εξουσία του, αρκεί το οθωμανικό κεντρικό κράτος να σεβαστεί την εξουσία τους στους αντίστοιχους τομείς τους. Για μια αγγλική μετάφραση του εγγράφου, βλ. Ali Akyıldız και M. Şükrü Hanioğlu, «Negotiating the Power of the Sultan: The Ottoman Sened-i İttifak (Deed of Agreement), 1808», στο *The Modern Middle East: A Sourcebook for History*, επιμ. Camron Michael Amin, Benjamin C. Fortna και Elizabeth Frierson (Λονδίνο: Oxford University Press, 2006), 22-30.
5. Βλ. για παράδειγμα Özcan Mert, «II. Mahmut Döneminde Taşradaki Merkezîyetçilik Politikası», στο *Osmanlı*, επιμ. Kemal Çiçek (Άγκυρα: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 720-729.
6. Marc-Philippe Zallony, *Essai sur les fanariotes, où l'on voit les causes primitives de leur élévation aux hospodariats de la Valachie et de la Moldovie, leur mode d'administration, et les causes principales de leur chute* (Μασσαλία: de l'imprimerie d'Antoine Ricard, 1824), 271. Ο Ζαλονί ήταν γιατρός του «μεγάλου βεζίρη [Κότζα] Γιουσούφ πασά και του στρατού του: πολλών πασά-

- δων, ουλεμάδων, και υπουργών της Υψηλότητάς του και πολλών φαναριωτών οσποδάρων πριγκίπων κ.λπ., κ.λπ.» επίσης ήταν οξυδερκής παρατηρητής της οθωμανικής πολιτικής.
7. Şanizade Mehmed Ataulah Efendi, *Şanizade Tarihi (1808-1821)*, επιμ. Ziya Yılmaz (Κωνσταντινούπολη: Çamlıca, 2008), 1: 627.
 8. Zallony, *Essai*, 271.
 9. Εντολή προς τον αρχιλογιστή, 9 Φεβρουαρίου 1813, BOA/C.ML 4819, στο Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih* (Κωνσταντινούπολη: Alan Yayıncılık, 1986), 242.
 10. Κατάστιχο με τους αγιάνηδες της Μικράς Ασίας που πρέπει να αποστείλουν στρατεύματα, 11 Μαρτίου 1811, BOA/HAT 41621-A.
 11. «Κατάστιχο με στρατιώτες που στρατολογήθηκαν στον Μοριά και στα περίχωρά του», 18 Ιανουαρίου 1823, BOA/HAT 39969.
 12. Για λεπτομέρειες σχετικά με την αποαγίανοποίηση, βλ. H. Şükrü İlicak, «A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence, 1821-1826» (Διδακτορική διατριβή, Harvard University, 2011), 27-69.
 13. Σαλίχ πασάς (μουτασαρίφης Ορμένιου) προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 37321.
 14. Υπήρχαν δύο βασικές εθνοπολιτισμικές αλβανικές ομάδες: οι Τόσκηδες και οι Γκέγκηδες. Οι πρώτοι κατοικούσαν στις περιοχές νότια του ποταμού Σκούμπη, στην περιοχή που ονομαζόταν Τοσκαρία (τουρκ. Toskallık), και οι δεύτεροι στις βόρειες περιοχές, στην Γκεγκαρία, δηλαδή στη χώρα των γκέγκηδων Αλβανών (τουρκ. Gegallık). Οι δύο ομάδες μιλούσαν διαφορετικές διαλέκτους που δεν επέτρεπαν την εύκολη συνεννόηση μεταξύ τους και είχαν διαφορετικά έθιμα και τρόπο ζωής. Επίσης, είχαν μια μακρά ιστορία συχνών διαμαχών, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η Υψηλή Πύλη για τη στρατιωτική της εκστρατεία ενάντια στον Αλή πασά. Σύμφωνα με τον Φίνλεϊ, διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Τοσκαρία και την Γκεγκαρία ήταν η Εγνατία Οδός, ουσιαστικά η γραμμή μεταξύ Θεσσαλονίκης και Δυρραχίου. Βλ. Finlay, *A History of Greece*, 6: 35.
 15. Για την πρώιμη σταδιοδρομία του Αλή πασά, βλ. William Martin Leake, *Travels in Northern Greece* (Λονδίνο: J. Rodwell, 1835), τ.1. Για τον ανταγωνισμό του με τον Ιμπραήμ Μπέη και την κατάκτηση του Αυλώνα, βλ. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, «19. Yüzyıl Başlarında Arnavutluk'da İktidar Mücadelesi», *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi* 28 (2003): 103-16. Για μια πιο πρόσφατη κριτική βιογραφία του Αλή πασά, βλ. K. E. Fleming, *The Muslim Bonaparte: Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece* (Πρίνστον: Princeton University Press, 1999).
 16. Leake, *Travels*, 1: 40-41.
 17. Μουσταφά πασάς (μουτασαρίφης Σκόδρας) προς Υψηλή Πύλη, 28 Απριλίου 1819, BOA/HAT 21000-H· Ντερβίς Μεχμέτ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 32684· Σίρρι Σελίμ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 21023.
 18. Σεγίντ Αλή πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 48891. Ο Παλασλιζάντε έπαιξε επίσης καθοριστικό ρόλο για τη συμμόρφωση των ντόπιων στο Μπεράτι και στον Αυλώνα. Βλ. Χουσεϊν πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 7 Αυγούστου 1820, BOA/HAT 1550/50.
 19. Ένα έγγραφο που βρέθηκε στα Οθωμανικά Κρατικά Αρχεία παρέχει κάποιες πληροφορίες για το παρελθόν του Ομέρ Βρυώνη. Σύμφωνα με το έγγραφο, ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του ως αρχηγός των δυνάμεων του τελευταίου αγιάνη του Ελμπασάν. Πήρε μέρος στα

- γεγονότα του Βιδινίου και της Αιγύπτου (πιθανότατα αναφέρεται στην εξέγερση του Πασβάνογλου και την επακόλουθη πολιορκία του Βιδινίου το 1797). Επίσης, συμμετείχε στην οθωμανική άμυνα κατά την κατάκτηση της Αιγύπτου από τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη μεταξύ του 1798 και του 1801. Αιχμαλώτισε τον Ιμπραήμ πασά του Αυλώνα και ενσωμάτωσε τις περιοχές του στο αναδυόμενο κράτος του Αλή πασά. Αυτομόλησε στην πλευρά της αυτοκρατορικής εξουσίας μαζί με τον Σούλτσο Κόρτσο που ήταν ακόμη ένας ισχυρός άντρας της αυλής του Αλή πασά. Με καταγωγή από την Κορυτσά (αλβ. Κορçë), ο Σούλτσο Κόρτσο την τελευταία δεκαετία του 18ου αιώνα ήταν ληστής και ένωσε τις δυνάμεις του με τον Ομέρ Βρυώνη στα γεγονότα του Βιδινίου και της Αιγύπτου. Βλ. Σεγίντ Αλή πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 48871. Στο ίδιο έγγραφο μαθαίνουμε ότι ο Ομέρ Βρυώνης είχε στην ιδιοκτησία του σιφλίκια στη Βέροια.
20. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 6 Δεκεμβρίου 1821, BOA/HAT 38279-F· Strangford προς Castlereagh, 5 Μαρτίου 1822, FO 78-107/3.
 21. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 15 Νοεμβρίου 1821, BOA/HAT 21119.
 22. Sahhaflar Şeyhi-zade Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, επιμ. Ziya Yilmazer (Κωνσταντινούπολη: OSAV, 2000), 65.
 23. Για τις περιπέτειες των γενιτσάρων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, βλ. Ilıcak, «A Radical Rethinking», κεφ. 4.
 24. Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, 6 Αυγούστου 1821, BOA/HAT 45887.
 25. Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 39121.
 26. Υψηλή Πύλη προς Χουρσίτ πασά, 24 Μαρτίου 1822, *Ayniyat Defteri* 575/105.
 27. Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Χουσεϊν Χαν (σερντάρης του Ρεβάν), αχρονολόγητο, BOA/HAT 36730-E.
 28. Για τον οθωμανο-ιρανικό πόλεμο του 1821-1823, βλ. Sabri Ateş, *Ottoman-Iranian Borderlands: Making a Boundary, 1843-1914* (Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 2013), 52-54.
 29. Για παράδειγμα, ο Χουρσίτ Αχμέτ πασάς, ο Σεγίντ Αλή πασάς (πρώην μεγάλος βεζίρης που καθαιρέθηκε αμέσως μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης), ο Μπεχράμ πασάς (διοικητής του Αϊδινίου και του Σαρουχάν), ο Σουλεϊμάν πασάς (διοικητής της Σίβας), ο Ρεσίντ Μεχμέτ πασάς (διοικητής του Καραμάν), ο Χασάν πασάς (μουτασαρίφης της Καισάρειας), ο Αλή Ναμίκ πασάς (καστελάνος του Ναυπλίου) και ο Σεγίντ Αχμέτ Ερίμπ πασάς (μουτασαρίφης Νίγδης, Μπέισεχιρ και Κίρσεχιρ).
 30. Εμπομπεκέρ Σιντκί (μουτασαρίφης Τρικάλων) προς Υψηλή Πύλη, 5 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 31344-B.
 31. Εννοείται το σαντζάκι της Ναυπάκτου και της Εύβοιας· Αυτοκρατορικό διάταγμα Μαχμούτ Β΄, 5 Ιανουαρίου 1822, BOA/HAT 38516.
 32. Ο Χουρσίτ Αχμέτ πασάς είχε καταπνίξει τη σερβική εξέγερση του 1813. Τον Οκτώβριο-Νοέμβριο του 1819 κατέπνιξε τρεις αξιοσημείωτες εξεγέρσεις στη Βαγδάτη, το Ντιγιάρμπεκιρ και το Χαλέπι. Ήταν διοικητής του Χαλεπίου όταν στάλθηκε εναντίον του Αλή πασά, αμέσως μετά την καταστολή μιας ακόμα εξέγερσης στο Χαλέπι.
 33. Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 38037· βλ. επίσης, Σαλήχ πασάς προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 39121.
 34. Υψηλή Πύλη προς Χουρσίτ πασά, 24 Μαρτίου 1822, *Ayniyat* 575/105.
 35. «Κατάστιχο με στρατιώτες που στρατολογήθηκαν στον Μοριά και στα περίχωρά του»,

- 18 Ιανουαρίου 1823, BOA/HAT 39969. Για λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία στρατολόγησης, βλ. Hakan Erdem, «Perfidious Albanians and Zealous Governors: Ottomans, Albanians and Turks in the Greek War of Independence», στο *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, επιμ. Antonis Anastasopoulos και Elias Kolonos (Ρέθυμνο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2007), 214-215.
36. Σαλήχ Κοτς αγάς προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 38557-E.
 37. Χατζή Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 39121.
 38. Σαλήχ Κοτς αγάς προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 38557-E.
 39. Μεχμέτ Σαϊντ Γκαλίπ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 47671· BOA/ HAT 37954.
 40. Μεχμέτ Εμίν πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 38822.
 41. Ντερβίς Μουσταφά πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 6 Απριλίου 1824, BOA/HAT 40226· βλ. επίσης, Ντερβίς Μουσταφά πασάς προς τον εκπρόσωπό του στην Υψηλή Πύλη, 27 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 39723.
 42. Ντερβίς Μουσταφά πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς *Καπουκετχουντά*, 27 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 39723.
 43. Μεχμέτ Σελίμ Σιρρί πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 39988.
 44. Βλ. για παράδειγμα Ντερβίς Μουσταφά πασάς (διοικητής της Ρούμιλης) προς *Καπουκετχουντά*, 27 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 39723.
 45. Αυτοκρατορικό διάταγμα του Μαχμούτ Β΄, 1 Ιουνίου 1824, BOA/HAT 33867.
 46. Μουσταφά πασάς (μουτασαρίφης Σκόδρας) προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 21073.
 47. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 24 Ιουνίου 1821, BOA/HAT 21411-E.
 48. Αυτοκρατορικό διάταγμα του Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 40116.
 49. Αυτοκρατορικό διάταγμα του Μαχμούτ Β΄, 11 Απριλίου 1826, BOA/HAT 24963.
 50. Εμπομπεκέρ Σιντκί (μουτασαρίφης Τρικάλων), 5 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 31344-B.
 51. Meyer προς G. Canning, 31 Μαρτίου 1824, TNA/FO 126/7.
 52. Εμπομπεκέρ Σιντκί (μουτασαρίφης Τρικάλων), 5 Αυγούστου 1824, BOA/HAT 31344-B.
 53. Meyer προς G. Canning, 3 Ιουλίου 1824, TNA/FO 78-126/14.
 54. Στο ίδιο.
 55. Αυτοκρατορικό διάταγμα του Μαχμούτ Β΄, 1 Ιουνίου 1824, BOA/HAT 33867.
 56. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 7 Σεπτεμβρίου 1821, BOA/HAT 20928
 57. Erdem, «Perfidious Albanians», 234.
 58. Μεχμέτ πασάς (διοικητής Μοριά) προς Σεγίντ Αλή πασά (αρχιστράτηγος Μοριά), 21 Νοεμβρίου 1821, BOA/HAT 38788-F.
 59. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 7 Νοεμβρίου 1821, BOA/HAT 24937· BOA/CA 11903, 23 Σεπτεμβρίου 1821.
 60. Ε. Πρεβελάκης και Κ. Μερτικοπούλου, *Η Ήπειρος, ο Αλή πασάς και η Ελληνική Επανάσταση: Προξενικές εκθέσεις του William Meyer από την Πρέβεζα* (Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1996), 1: 129, παρατίθεται στο TNA/FO 78-96/62-3.

61. Σε ένα έγγραφο που χρονολογείται στις 21 Σεπτεμβρίου του 1820, μαθαίνουμε ότι «ο Ομέρ Βρυώνης και ο σφραγιδοφύλακός του Μεχμέτ μπέης, ο Ντερβίς Χασάν αγάς και ο πρώην βοηθός του Χουσεϊν μπέης, ο Χασάν Βρυώνης, ο Μπεκλήρ Τσοκαντόρ και ο Σούλτσο Κόρτσα και άλλοι αγάδες και διοικητές» έκαναν αίτηση στην Υψηλή Πύλη να διατηρήσουν τα τσιφλίκια τους μετά την αυτομόλησή τους από τον Αλή πασά· βλ. BOA/HAT 21116.
62. Την 1η Σεπτεμβρίου του 1820, ο Ανδρούτσος συναντήθηκε στην Άρτα με τον Μουχουρντάρ Άγο Βασιάρη, τον Ομέρ Βρυώνη και τον Σιλαχτάρ Ιλίας Πόντα. «Αφού τους κατηγόρησε επειδή πρόδωσαν άνθρωπο που τους έδωσε πλούτο και δόξα, έστρεψε την προσοχή τους στην παρούσα απαράδεκτη συμπεριφορά των Οθωμανών και τους έπεισε να προσπαθήσουν και να σώσουν τον Αλή. Τότε, όλοι υπέγραψαν ένα έγγραφο υποσχόμενοι να «ενισχύσουν την Ελλάδα στην εξέγερση κατά του σουλτάνου και υπέρ του Αλή πασά και [ακολουθώντας] όταν αυτοί [οι ίδιοι] Αλβανοί θα στέλνονταν να καταπνίξουν την επανάσταση που θα ξεσπούσε στην Ελλάδα –αντί να υπακούσουν– θα εξεγείρονταν και οι ίδιοι στην Αλβανία», στο Skiotis, «The Lion», 210.
63. Meyer προς Maitland, 1 Νοεμβρίου 1821, TNA/CO 136/441/36-7, στο HAEE, 1: 525· Meyer προς Hankey, 23 Νοεμβρίου 1821, TNA/CO 136/442/199-202, στο HAEE, 1: 545· Meyer προς Planta, 22 Δεκεμβρίου 1821, TNA/FO 78/103/205-8, στο HAEE, 1: 573.
64. Χουσεϊν πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 4 Ιανουαρίου 1821, BOA/HAT 34270.
65. Βλ. για παράδειγμα, Meyer προς Castlereagh, 15 Μαρτίου 1821, στο HAEE, 1: 322· Meyer προς Londonderry, 15 Ιουλίου 1821, στο HAEE, 1: 421· Meyer προς Maitland, 18 Οκτωβρίου 1821, TNA/CO 136/442/171-2, στο HAEE, 1: 516.
66. Meyer προς Hankey, 27 Νοεμβρίου 1821, TNA/CO 136/442/203-4, στο HAEE, 1: 547. Στο σημείο αυτό ο Μέγιερ δεν αναφέρει τους Τόσκηδες ως μουσουλμάνους πιθανότατα επειδή έχει υπόψη του την παράδοση του μπεκτασισμού, μια εκδοχή του ισλάμ πολύ πιο ήπια από τον σουνιτισμό, στην οποία ανήκαν οι περισσότεροι.
67. Σύμφωνα με τον Μέγιερ η ολιγαρχία των Τόσκηδων «αντιμετώπιζε περιφρονητικά» τον Ομέρ Βρυώνη, ο οποίος «συγκριτικά ήταν πολύ κατώτερος» από τον προκάτοχό του Αλή πασά. Βλ. Meyer προς Hankey, 12 Μαΐου 1822, TNA/CO 136/448/117-120, στο HAEE, 2: 80.
68. Meyer προς Hankey, 20 Φεβρουαρίου 1822, TNA/CO 136/448/43-6, στο HAEE, 2: 27.
69. Βλ. για παράδειγμα μια επιστολή του μέλους της Τοσκικής Λίγκας Ντερβίς Χασάν, με την οποία προειδοποιούσε τους έλληνες εξεγερμένους για τις επικείμενες επιχειρήσεις του Κιουταχή Ρεσίντ πασά τον Μάρτιο του 1825, προτείνοντας να καταλάβουν το Μέτσοβο, BOA/HAT 40302-E.
70. Για αναφορές σε αυτό το αποτέλεσμα, βλ. Υψηλή Πύλη προς Χουρσίτ πασά, 24 Μαρτίου 1822, BOA/Ayniyat 575/105· Meyer προς Hankey, 29 Μαρτίου 1822, TNA/CO 136/448/82-4, στο HAEE, 2: 52.
71. Meyer προς Hankey, 20 Φεβρουαρίου 1822, TNA/CO 136/448/43-6, στο HAEE, 2: 27.
72. Ο Μέγιερ συνήθως αποκαλούσε τους Αλβανούς «αδέρφια» ή «ετεροθαλή αδέρφια» των Ελλήνων για να δώσει έμφαση στις στενές σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Βλ. Meyer προς Hankey, 25 Ιουνίου 1822, TNA/CO 136/448/204-5, στο HAEE, 2: 130· Meyer προς Adam, 8 Μαΐου 1823, TNA/FO 119/5/2· Meyer προς Strangford, 8 Ιουλίου 1823, TNA/FO 119/5/1.
73. Meyer προς G. Canning, 31 Μαρτίου 1824, TNA/FO 78-126/7.
74. Γιουσούφ πασάς των Σερρών (καστελάνος Πάτρας) προς Υψηλή Πύλη, 9 Δεκεμβρίου 1823

- BOA/HAT 38983-B· Σεγίντ Αλή πασάς (αρχιστράτηγος Μοριά) προς Υψηλή Πύλη, 9 Μαρτίου 1822, BOA/HAT 38557-B. Στην Πάτρα, οι αλβανοί μισθοφόροι εξεγέρθηκαν και απείλησαν να παραδώσουν την πόλη στους Έλληνες όταν δεν έπαιρναν εγκαίρως τον μισθό τους, αναγκάζοντας τους οθωμανούς αξιωματούχους να τους δώσουν αποδεικτικά στοιχεία για την καταβολή του. Βλ. Sahhaflar Şeyhi-zade Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi (1821-1826)*, επιμ. Ziya Yilmazer (Κωνσταντινούπολη: OSAV, 2000), 169. Το ίδιο συνέβη και στη Ναύπακτο, αλλά εκεί οι αλβανοί μισθοφόροι απείλησαν τους κατοίκους της πόλης ότι θα παραδώσουν το κάστρο στους Έλληνες και συνεπώς ανάγκασαν τους ανθρώπους να πληρώσουν τους υπολογισμένους μισθούς τους. Βλ. Γιουσούφ πασάς (καστελάνος Πάτρας) προς Μεχμέτ Ρεσίντ πασά (διοικητής Ρούμιλης), 3 Νοεμβρίου 1825, BOA/HAT 40000-B.
75. Οι αλβανοί αρχηγοί Ελμάς Μέτζο και Βελή Πατσά στη συνέχεια παραχώρησαν την Τρίπολη στους εξεγερμένους Έλληνες βασισμένοι στην *μπέσα* (λόγος τιμής) του Κολοκοτρώνη για να διαφύγουν με ασφάλεια από το κάστρο. Βλ. Γιουσούφ πασάς των Σερρών (καστελάνος Πάτρας) προς Υψηλή Πύλη, 9 Ιανουαρίου 1822, BOA/HAT 38842. Για μια οθωμανική μετάφραση της *μπέσα* μεταξύ του Κολοκοτρώνη και των αλβανών μισθοφόρων, βλ. BOA/HAT 39895. Για το γεγονός ότι οι τόσκηδες μισθοφόροι άφησαν 450 έλληνες επαναστάτες να σπάσουν την πολιορκία και να εισχωρήσουν στην Ακρόπολη τον Οκτώβριο του 1826, βλ. BOA/HAT 40674-B.
 76. Οι κάτοικοι στον πυρήνα των εδαφών των Τόσκηδων –στον Αυλώνα και το Μπεράτι– με πέντε χιλιάδες οπλισμένους άντρες, αρνήθηκαν ανοιχτά την εξουσία του Ομέρ Βρυώνη απορρίπτοντας τον διοικητή που τους έστειλε και επιμένοντας στον διορισμό του Ισμαήλ μπέη του Αυλώνα. Βλ. Meyer προς Adam, 20 Δεκεμβρίου 1822, TNA/CO 136/448/480-1, στο *HAEE*, 2: 352.
 77. Meyer προς Adam, 18 Νοεμβρίου 1822, TNA/CO 136/448/540-3, στο *HAEE*, 2: 321.
 78. Meyer προς Adam, 8 Μαΐου 1823, TNA/FO 119/5/2.
 79. Στο ίδιο.
 80. Βλ. BOA/HAT 37784-B, για την κατηγορία του Γιουσούφ πασά προς τον Ομέρ Βρυώνη ότι τον εμποδίζει να συγκεντρώσει μισθοφόρους στην Πρέβεζα· BOA/Ayniyat 1713/11, για την κατηγορία της Υψηλής Πύλης προς τον Ομέρ Βρυώνη σχετικά με τον διασκορπισμό του στρατού του Γιουσούφ πασά στη Βόνιτσα.
 81. Meyer προς G. Canning, 31 Μαρτίου 1824, TNA/FO 126/7.
 82. Στο ίδιο.
 83. Meyer προς G. Canning, 9 Ιουνίου 1824, TNA/FO 126/12.
 84. Meyer προς G. Canning, 9 Ιουνίου 1824, TNA/FO 126/12· Meyer προς Adam, 12 Ιουνίου 1824, TNA/FO 126/14/1· Meyer προς Adam, 24 Ιουνίου 1824, TNA/FO 126/14/3.
 85. Αυτοκρατορικό διάταγμα του Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 37982. Βλ. επίσης Ντερβίς Μουσταφά πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, αχρονολόγητο, BOA/HAT 27805.
 86. Meyer προς Adam, 23 Δεκεμβρίου 1824, FO 78-126/31/1.
 87. Μεχμέτ Σελίμ Σιρρί πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, αχρονολόγητο, BOA/HAT 39988.
 88. Esad, *Tarih*, 375· Meyer προς G. Canning, 20 Φεβρουαρίου 1825, FO 78-134/10.
 89. Υψηλή Πύλη προς Ταχίρ Αμπάς, 11 Νοεμβρίου 1824, BOA/Ayniyat 1769/32.

90. Παρόλο που η οικογένεια των Βρυώνηδων ισχυριζόταν ότι ήταν αριστοκρατικής καταγωγής, συχνά τους αντιμετώπιζαν σαν «νεόπλουτους» τα μέλη της παλαιότερης οικογένειας που ήταν εγκατεστημένη στο Μπεράτι, των Βλόρας. Βλ. Stefanos P. Parageorgiou, «The attitude of the Beys of the Albanian Southern Provinces (Toskaria) towards Ali Pasha Tepedelenli and the Sublime Porte (mid-18th-mid-19th centuries)», *Cahiers Balkaniques* 42 (2014): 12.
91. Meyer προς G. Canning, 30 Μαΐου 1825, FO 352/11/269-75a, στο Theophilus C. Prousis, *British Consular Reports from the Ottoman Levant in an Age of Upheaval, 1815-1830* (Κωνσταντινούπολη: Isis Press, 2008), 87.
92. Χατζή Σαλήχ πασάς (μεγάλος βεζίρης) προς Μαχμούτ Β΄, 30 Ιουνίου 1821, BOA/HAT 40733.
93. Μουσταφά πασάς (μουτασαρίφης Σκόδρας) προς Υψηλή Πύλη, 29 Ιουλίου 1821, BOA/HAT 38638.
94. Χουρσίτ Αχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 7 Ιουνίου 1822, BOA/HAT 45873· Χουρσίτ Αχμέτ πασάς προς Υψηλή Πύλη, 16 Οκτωβρίου 1822, BOA/HAT 39913.
95. Για πληροφορίες σχετικά με τις στρατιωτικές προετοιμασίες, βλ. Strangford προς G. Canning, 26 Μαρτίου 1823, TNA/FO 78-114/33.
96. Esad, *Tarih*, 261· Εμπουλεμπούντ Μεχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 17 Δεκέμβρη 1823, BOA/HAT 38316· Ομέρ Βρυώνης (μουτασαρίφης Ιωαννίνων) προς Υψηλή Πύλη, 7 Δεκεμβρίου 1823, BOA/HAT 38316-C· Εμπουλεμπούντ Μεχμέτ πασάς (διοικητής Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 27 Δεκεμβρίου 1823, BOA/HAT 38348.
97. Strangford προς G. Canning, 30 Δεκεμβρίου 1823, TNA/FO 78-118/21· Σιρόζι Γιουσούφ πασάς (καστελάνος Πάτρας) προς Υψηλή Πύλη, 26 Μαρτίου 1824, BOA/HAT 38773.
98. Strangford προς G. Canning, 10 Ιανουαρίου 1824, TNA/FO 78-121/4.
99. Strangford προς G. Canning, 30 Δεκεμβρίου 1823, TNA/FO 78-118/21.
100. Strangford προς G. Canning, 10 Ιανουαρίου 1824, TNA/FO 78-121/4.
101. Βλ. Esad, *Tarih*, 261
102. Finlay, *A History of Greece*, 1: 39.
103. Βλ. για παράδειγμα, Meyer προς Hankey, 20 Φεβρουαρίου 1822, TNA/CO 136/448/43-6, στο *HAEE*, 2: 27-28. Μεχμέτ Εμίν πασάς (διοικητής της Ρούμιλης) προς Υψηλή Πύλη, 4 Σεπτεμβρίου 1823, BOA/HAT 40232-A· Meyer προς G. Canning, 31 Μαρτίου 1824, TNA/FO 126/7.